

SPIRA VERONIKA

**SEGÉDANYAGOK A KÖZÉPSZINTŰ
ÍRÁSBELI ÉRETTSÉGIHEZ**

Digitalizálva 2011

BEVEZETŐ

Mint közismert, a **középszintű írásbeli** érettségi magyar nyelv- és irodalomból **két részből** áll: egy **szövegértést** felmérő feladatsorból (60 perc) és egy maximum 4-5 oldalas **szövegalkotási** feladatból (180 perc). Az utóbbi esetében a vizsgázó három lehetőség közül választhat: **érvelő** esszét írt, **egy mű elemzését** választja, vagy **összehasonlító elemzést** készít.

Az érettségire **anyanyelv**ből tágabb értelemben természetesen 12-18 évig készülnek a diákok, amely **minden oktatási szinten nagy figyelmet és szakértelmet kíván** minden óvodapedagógustól, tanítótól és minden szaktanártól, bármi legyen is a szakja. Bizonyos, hogy ennek a munkának az előkészítésében **a tanárképzésnek is volnának** a mainál kiterjedtebb **feladatai** (az óvodapedagógus- és a tanítóképzés e tekintetben sokkal megalapozottabb). Még a magyar szakosok felkészítése esetében is azt tapasztaljuk, hogy a szövegértés és a szövegalkotás didaktikájával nem foglalkoznak a hallgatók sem elméletben, sem a gyakorlatban. És akkor még nem is említettük a többi szaktanár képzését. Hadd szóljak egy személyes tapasztalatomról. Volt szerencsém találkozni olyan történelemtanárral, aki dicséretes módon rendszeresen íratott a diákokkal esszét egy-egy történelmi témáról, de azt már **nem tudta elmondani, mit ért esszén**, és mik az értékelésének a szempontjai. Nagy tekintélyű, kiváló szaktudású vezetőtanárról van szó, aki megsértődött már a kérdésfelvetésen is, és nem válaszolt sem a szülőknek, sem a diákoknak. De említhetnék olyan kémia, biológia, földrajz dolgozatokat, amelyek hemzsegték a kijavítatlan, égbekiáltó helyesírási hibáktól.

A 12 évi, minden tanárra kiterjedő, szakmailag megalapozott munkán túl természetesen **a magyartanár feladata**, hogy az éppen érvényben lévő érettségi előírásokat figyelembe véve célzottan is felkészítse a diákokat az írásbeli érettségire.

Az iskolák többségében az emelt szintű érettségit választó diákok külön felkészítést kapnak a 12. évfolyamon. Én most a többségről szólok, azokról, akik a **középszintű érettségit** szeretnék tenni magyarból.

A munkám során az a gyakorlat vált be, hogy a **szövegértési feladatokat és az érvelést a nyelvtan-**, az **egy mű értelmezését** és az **összehasonlító elemzést** pedig az **irodalomórákon** gyakoroljuk. A szövegértéshez számos, jól használható munkafüzet van forgalomban, mi is többnyire ezeket használtuk. Otthoni felkészülésre pedig hasznosak a korábbi évek érettségi írásbeli feladatai, amelyek mind megtalálhatók az interneten a javítási kulcsokkal együtt.

Az itt következő **segédanyagok**, feladatok többségét magam állítottam össze (de nem minden elemét magam találtam ki), és mind a **szövegalkotás** gyakorlását szolgálják. A **függelékben** pedig bemutatok **néhány érettségi dolgozatot**.

Spira Veronika
gyakorlóiskolai vezetőtanár

TARTALOMJEGYZÉK

I. Egy mű értelmezése (4)

Novellaelemzés (4-8)

Verselemzés (9-15)

II. Érvelő esszé (15)

III. Összehasonlító elemzés (18)

Függelék: Érettségi dolgozatok (22-39)

1. Érvelő esszé (22)

2. Érvelő esszé (25)

3. Érvelő esszé (27)

4. Összehasonlító verselemzés (30)

5. Egy mű értelmezése - vers (33)

6. Egy mű értelmezése – novella (35)

7. Egy mű értelmezése – novella (38)

SZÖVEGALKOTÁS

A/ Egy mű elemzése, értelmezése

I. NOVELLAELEMZÉS

Megjegyzések a novellaelemzésre, novellaértelmezésre felkészítésről:

Az önálló novellaelemzést is, **mint minden kompetencia fejlesztését, fokozatosan, sok éven át készítjük elő**. Hároméves korunkig és az **óvodában** a **mesékre** figyelünk. A szövegértésnek már itt is számos készsége kialakul, bár még csak auditíve. Az **alsó tagozatban, ötödik-hatodikban** pedig alig válik el a szövegértés gyakorlásától. Hetedikről azonban a szövegértésen túl számos olyan szempont is fontos szerepet játszik, amely már a művészi szöveg megformálására és a mélyebb, többrétegű értelmezésére irányítja a figyelmet.

Nézzük meg például, hogy **7. osztályban** *Karinthy Frigyes: Tanár úr kérem* c. művéből az *Elkéstem* feldolgozásokor milyen feladatokat kaphatnak a tanulók:

Karinthy Frigyes: Elkéstem (Tanár úr kérem)

1.Feladat: Gondolkodni: Ki beszél? Mikor? Figyeld az igeidőket a címben és a szövegben!

Ez a feladat a maga egyszerű kérdéseivel a mű egyik legfontosabb poétikai sajátosságára irányítja a figyelmet. Ki beszél? Milyen egyszerű a válasz: a gyerek beszél, aki elkésett. De valóban így van-e? A cím a maga múlt idejével arra hívja fel a figyelmet, hogy mindez a múltban esett meg, míg az elbeszélés szövegében mintha a múltó idő minden pillanata a jelenben történe.

Boncolgatva az igeidőket, a beszélőt, hamarosan megértjük, hogy *a felnőtt által megidézett gyermek hangját halljuk*. Jelenné, örökös és kitörölhetetlen jelenné váltak a múltbeli élmények, szorongások, magatartásformák.

A fenti egyszerű feladat elvezethet tehát a mű egyik legfontosabb művészi eszközéhez, hatásának kulcsához.

2.Feladat: Vázlat

- a) Milyen órái lesznek?
- b) Melyik órára milyen házi feladatok voltak feladva?
- c) Milyen taneszközöket kell vinnie?
- d) Mi van meg, mi nincs?
- e) Remények, vágyak: hogyan úszhatná meg, hogy készületlen, hogy elkésett?

A második feladat igazi, szövegértést pontosító, figyelmes olvasásra készítő feladatsor. Mindannyian tudjuk, hogy az olvasás-szövegértés mint kompetencia egyik legfontosabb eleme a koncentrációképesség folytonos fejlesztése. Ez a feladatsor arra készíti a diákokat,

hogy sorról sorra újra végigböngésszék a szöveget, hogy megtalálják a válaszokat a feltett kérdésekre. Eközben a megtalált válaszokat vázlatba is kell foglalniuk, ami a kutatás eredményét rögzíti. A szövegértés fontos eleme a rögzítés, hiszen így lesz tartós, más összefüggésekben is használható a szellemi erőfeszítés, amivel a figyelmes olvasás jár. Az eredményei így válnak használhatóvá, visszakereshetővé, továbbgondolásra alkalmassá. Az olvasás, szövegértés gyakorlásához így tudjuk hozzákapcsolni a szóbeli és írásbeli szövegalkotás fejlesztését is. A szóbeliét is, hiszen a jegyzetek alapján már szóban is rendezettebben, átgondoltabban tudják a diákok megfogalmazni kutatómunkájuk eredményeit.

3.Feladat: Gondolkodni:

- a) Milyen a tananyag, a feladatok a századforduló iskolájában
- b) Milyen a tanárok és a diákok viszonya?

A harmadik feladat amilyen egyszerűnek látszik, olyan összetett. Egyrészt a figyelmes olvasás fókuszát irányítja két kérdésre (össze kell gyűjteni a szövegből, milyen tananyagrészeket tanulnak az iskolában pl. matematikából, magyarból stb.). Ez már akaratlanul is megalapozza az összehasonlítást a jelennel, megalapozhatja a véleményformálást a korszak iskolájáról. Másrészt a közvetett, implicit, ki nem mondott tartalmakra irányítja a figyelmet. Pl. magyar irodalomból a feladat: „Vörösmarty nyelvzsépségei”. Nem kell sokáig ízlelgetni ezt a nyelvi megfogalmazást, amely ebben a rövid szövegben is többször visszatér, hogy a keresettség, a gyermekidegen nyelvhasználat szembeszökő legyen. A második kérdésre keresve a választ pedig azon kell elgondolkodni, hogy a tanárok és diákok ki nem fejtett, de szinte filmszerűen megjelenített viselkedéséből mire következtethetünk.

4. Feladat: A diákok kétszínűsége. Másold ki azokat a mondatokat, amelyek Büchner és az elbeszélő tanárnak szóló arckifejezését írja le, és azt, hogy eközben mit tesznek!

Írd le egy rövid bekezdésben: Szerinted mi az oka a kétszínűségnek, és azt is, mi a véleményed róla, indoklással!

A negyedik feladat folytatja az előző kutatás irányát. Ki kell keresni azokat a mondatokat, amelyek vizuálisan jelenítik meg a szereplők viselkedését, de nem értelmezik, majd értelmezni kell őket, sőt véleményt is meg kell fogalmazni indoklással. A kétszínűség egyértelmű: Büchnernek a tanár felé fordított arcán „a mennyiségtani tudományok iránt érzett mély és kielégíthetetlen szomjúság lángol”, miközben kissé balra húzott szájával azt sziszegi: „Beírtak a hiányzók közé”. A feladat ismét a szövegre irányítja a figyelmet: „Másold ki azokat a mondatokat...” A tények összegyűjtése után szólít fel arra, hogy gondolkozzunk el azon, vajon mi az oka a kétszínűségnek. Ehhez a 3. feladat már kellő anyagot szolgáltat. Majd a fent idézett szituációban tapasztalható kétszínűségről kell indoklással véleményt formálni.

A 3. és a 4. feladat közvetve-közvetlenül arra szoktat, azt gyakoroltatja, hogy a megalapozott véleményhez elmélyült szövegismeretre van szükség. Ha ez adott, mindenki szabadon végiggondolhatja és kifejtheti álláspontját. Ebben az apró tanítási-tanulási szituációban is megtapasztalhatjuk, hogy az oktatás és a nevelés nem választható el egymástól: a koncentráció, a sokféle tevékenység maga is fejleszti a személyiséget, az önfegyelmet. Eközben pedig tapasztalatot ad arra is, hogy a szabad véleményformálás akkor érték, ha tényeken, a tények értelmezésén alapul.

5. Feladat: Keresd ki a szövegből azokat a szavakat, kifejezéseket, mondatokat, amelyek az elbeszélő problémáinak felnagyítását szolgálják, és amelyek az élményeit a harchoz, a háborúhoz kapcsolják? Gondolkodj el azon, hogy komikus, tragikus, szorongást, nevetést vált-e ki a szöveg? Indokold a véleményedet!

Az 5. feladat további sajátosságait segít feltárni a szövegnek. Többek között azt, hogy a szavak miképp segítik megérteni, milyen szorongásokat, traumákat él át a kisdíák, és tisztázni, hogy ezt nevetségesnek, sajnálatra méltónak vagy milyennek tartjuk.

6. Feladat: Feleletterv készítése: Karinthy Frigyes: Elkéstem

7. Feladat: Fogalmazás, elbeszélés, saját élmény feldolgozása

- a) Én magyarázom otthon a bizonyítványomat
- b) Jaj, csak ma ne feleljek!
- c) Jelenet egy ... óráról
- d) Szünetben ...

A hatodik feladat az összegezést szolgálja. A feleletterv elkészítése arra indít, hogy távolabbról szemléljük, amit eddig vizsgáltunk. Rendezzük logikus sorrendbe, mit is tudunk a műről. Segít nemcsak a gondolatokat elrendezni, de megalapozza a szóbeli szövegalkotás tudatos felépítését, a mondanivaló elrendezését. A hetedik feladat pedig lehetőséget ad arra, hogy az olvasó a szerzett tudásával visszatérjen önmagához, és a tanultak alapján kreatív írás formájában reagáljon mindarra, amit tanult, és amit saját maga megtapasztalt. A „reading and response” vagy a hermeneutikai kör alapján a naiv olvasattól eljutunk az értő olvasat egy adott szintjére, majd ismét visszatérünk önmagunkhoz, és akaratlanul is arra válaszolunk, mennyit gazdagodtunk a szöveggel való találkozás révén.

Nem kísérem most végig több év előkészítő munkáját, hanem azonnal a 12. osztályra ugrom.

Amikor 11-12. osztályban célzottan, az érettségi írásbelire készülve gyakoroljuk a novellaelemzést, minden alkalommal kiosztok egy „sorvezetőt”, vagy nevezhetjük emlékeztetőnek is. Kiválasztotok 6-7 novellát, mindegyikből kb. öt példányt másolok, hogy csak egymástól nagyon távol ülő diákok kapják ugyanazt a szöveget. Mindenki kap egy A/4-es négyoldalas vonalas papírt, amelyre rá van írva a neve, és a novella címe, így nem csereberélhető a szöveg, lapjai között pedig ott van a fénymásolt novella, valamint az emlékeztető: a novellaelemzés ajánlott szempontjai. A sorvezetőre azért van szükség, hogy fokozatosan beidegződjön a gyakorlás éve, hónapjai alatt, mi mindenre kell figyelni elemzés közben. A sorvezetőt **nem mechanikusan kell használni**, hanem a felsorolt lehetőségek közül **választani kell: mi releváns az adott szövegre.**

Íme a sorvezető:

I. A NOVELLAÉRTELMEZÉS AJÁNLOTT SZEMPONTJAI

Az érettségi írásbelin 3-5 elemzési szempont szerepel a feladatban. Elsősorban azokat kell figyelembe venni! Ez azonban nem jelenti azt, hogy másra nem lehet vagy nem kell kitérni!

1. BEVEZETÉS

Ismereteink függvényében: az író helye a korszak magyar irodalmában, novella mint műfaj az életműben, prózájának, azon belül a novelláinak formai, tematikai jellemzői.

(Ha vannak kiemelt elemzési szempontok, azokat mindvégig figyelembe kell venni!)

2. ELEMZŐ-ÉRTELMEZŐ RÉSZ

- = a novella témája, cselekménye 3-4 mondatban
- = a cím és a szöveg viszonya
- = a mű fő problematikája (pl.: életkép, a valóság egy szeletének bemutatása, jellemrajz – egy különös embertípus és sors megjelenítése, erkölcsi, filozófiai megközelítés, példázat – parabola, paradox élethelyzetek, különös életérzés, hangulat megragadása? Esetleg többféle egyszerre?)
- = Az elbeszélő, az elbeszélés módja (objektív, szubjektív, mindent tudó, elhallgató, kihagyások, implicitás, szabad függőbeszéd, reflexió hiánya?)
- = Hangnem (ironikus, tragikus, objektív, elégikus, nosztalgikus stb. ?)
- = Szerkezet (tér-idő: lineáris, az idő felbontása síkokra, a síkok váltogatása, kihagyás, ismétlés, visszapillantás, késleltetés, csattanó?), tematikus szerkezet (a cselekmény milyen egységekben bomlik ki, mi történik az egyes részekben)
- = Szereplők, a főhős alakjának értelmezése, más szereplők
- = Stílus – ERRŐL AZ ELŐZŐ PONTOKBAN IS LEGYEN SZÓ. Pl.: az elbeszélő, a hangnem, a szerkezet stb.
 - Stílusirányzatok (pl.: realizmus, lélektani realizmus, klasszicizáló realizmus, a modernség, az avantgárd hatása – a 19. századi novella jellemzői, a csehovi szűkszavú, kihagyásos szerkesztés, stb.)
 - Stilisztikai sajátosságok – dikció, mondatszerkesztés (túlterhelt vagy szikár mondatok stb.), alakzatok vannak-e, jellemzőek-e az (ismétlés, ellentét, kihagyás, redundancia stb.), költői képek, jellemzőek-e (metafora, hasonlat, metonímia stb.), jelzők, jellegzetes szavak. Stilizált nyelv, emelkedett vagy közel áll a beszélt nyelvhez? Argó szavak?
- = Jelentésrétegek – egy jelentésréteg: valóságábrázolás; több jelentésréteg: létfilozófiai, történelemfilozófiai, erkölcsi kérdések, modell, példázat, parabola stb.

3. ÖSSZEGEZÉS: A novella főbb sajátosságai, értékei jelentésbeli és formai szempontból. **(Ha voltak speciális elemzési szempontok, azokra itt is vissza kell térni!)** Esetleg az író jelentősége, hatása.

Az itt következő novellák részben a szöveggyűjteményben található, **részben szerepeltek már írásbeli érettségi témájaként** az előző évtizedben. Nem is az a fontos, hogy minden pillanatban eredetileg alkossunk mint felkészítő tanárok, hanem az, hogy kövessük az érettségi írásbeli feladatok szemléletét, követelményeit, hiszen **a gyakorlás itt már célzottan a vizsgára készít fel.**

Feladatok

1.Feladat: Értelmezze, elemezze Kosztolányi Dezső *Aurelius* c. novelláját abból a szempontból, hogy a mű parabola (példázat), amely a történelmi díszletek között történelemfilozófiai, politika-filozófiai gondolatokat (paradoxonokat) vet fel, amelyeket az elbeszélés módjából következően nyitva hagy az olvasói értelmezés számára.

2.Feladat: Értelmezze, elemezze Kosztolányi Dezső *Caligula* c. novelláját mint parabolát (példázatot), amely a történelem díszletei között filozófiai kérdéseket (paradoxonokat) vet fel az emberi természet és a korlátlan hatalom viszonyáról. Világítsa meg az elbeszélő szerepét abban, hogy a novella értelmezése nyitva marad, teret adva az olvasó értelmező gondolatai számára!

3.Feladat: Értelmezze Kosztolányi Dezső *Paulina* c. novelláját mint parabolát (példázatot), amely történelmi díszletek között filozófiai kérdéseket (paradoxonokat) vet fel az igazság miben létéről, az emberi cselekedetek értelméről vagy hiábavalóságáról. Térjen ki arra is, hogy az elbeszélés módjának, a nézőpontoknak milyen szerepe van abban, hogy az elbeszélés értelmezése nyitott marad az olvasói reflexiók számára!

4.Feladat: Mutassa be a *Bede Anna tartozása* c. elbeszélést elemezve, hogy Mikszáth Kálmán a *Jó palócok* c. novelláskötetében a népköltészet, a népballadák formai eszközeit, az anekdota hagyományát is felhasználta saját prózanyelvének, elbeszélői eszközeinek megformálásakor!

5.Feladat: A *Gélyi János lovai* c. elbeszélés elemzése, értelmezése során mutassa be, hogy Mikszáth Kálmán a *Jó palócok* c. novelláskötetében a népköltészet, a népballadák formai eszközei milyen szerepet játszottak saját prózanyelvének, elbeszélői eszközeinek megformálásában!

6.Feladat: „... soha már én jövőendő életemben nem kacagok annyit, mint gyermekségem e pár esztendejében”, mondja az elbeszélő. Értelmezze, elemezze Móricz Zsigmond *Hét krajcár* c. elbeszélését abból a szempontból, hogy az egyes szám első személyű felnőtt elbeszélő és a megidézett gyermek nézőpontja és valóságértelmezése között milyen különbség van. Az eseményeket kinek a nézőpontjából látjuk? Az olvasó milyen nézőpontot alakít ki magának?

7.Feladat: Elemezze, értelmezze Móricz Zsigmond *A kondás legpiszkosabb inge* c. novelláját abból a szempontból, hogy az elbeszélő nem reflektál, nem értelmezi a történetet, hanem az olvasónak teret enged annak eldöntésében, ki felel a gyermek haláláért. A mű értelmezésekor figyeljen az utolsó mondatra és a dátumra (és emlékezzen a Barbárokra): „... a gyerekecske bizony szegény kis hulla volt, ott feküdt az úri párnán kinyújtózva, mint egy szomorú emlék a kultúrák keresztútján” (1931.)

Megjegyzés: Hasonló feladatok sokasága állítható össze az utolsó kétszáz év magyar novellisztikájából *Csáth Gézától Bródy Sándoron, Krúdy Gyulán át Tamási Áronig, Mándy Ivánig, Hajnóczy Péterig, Spiró Györgyig* és másokig. Az itt olvasható feladatok pusztán példák arra, hogy sokféleképpen szűkíthetjük a vizsgázók számára a műértelmezés fókuszát úgy, hogy prózapoétikai és tartalmi elemek egyaránt hangsúlyt kapjanak.

II. VERSELEMZÉS

Megjegyzések a verselemzésre, versértelmezésre felkészítésről:

Hasonlóan a novellaelemzéshez, a verselemzés módozatainak megtanulása is hosszú előzményre tekint vissza, mielőtt az érettségi írásbelire kezdenénk célzottan felkészülni. Itt is visszautalhatunk a korai évekre, az első három évre, az **óvodai nevelésre**, amely mind auditíve készít fel a költészet megértésére. Ezt követi az **alsó tagozat**, már olvasáshoz is kötve a költészet iránti érzékenységet. **Ötödikben, hatodikban** ma is a legtöbb helyen a *János vitéz* és a *Toldi* a leggyakoribb terepe a költői nyelv tanulmányozásának, bár ezt számos más szövegtapasztalat is kiegészíti. Hadd hozzak ismét példát a **felső tagozat második feléből** arra, hogyan is építhetjük tudatosan a költői szöveg értését számos készség, képesség, kompetencia, az egész személyiség fejlesztésére.

Egy nagyon rövid verset választottam, hogy jól áttekinthető legyen, miként építhetünk fel egy szövegértési feladatot, egy költői szöveg megértését változatos, a gyerekek számára követhető módszerekkel. A vers:

Fodor Ákos: Kamasz

Nincstelen tékozló

Amint látjuk, a vers a címmel együtt összesen három szó. A gyerekek reakciója: *Ez vers? Mitől vers ez? Ilyet én is tudok írni akármikor! És akárhányat!*

A spontán reakciók mindig nagyon hasznosak, ha őszinték. (Zárójelben jegyzem meg, hogy semmi sem volt termékenyebb megállapítás egy 11.-es osztállyal való beszélgetésben annál, hogy: „Csehov rém unalmas.” Persze az előadás sem volt jó, mert ha jó lett volna, sokat kellett volna nevetnünk és fészengenyünk. Persze ez így még jobb volt, mert nem csak Csehov dramaturgiáját, de a színházi adaptációját is alaposan fel tudtuk dolgozni.)

1.Feladat: Egy bekezdésben foglald össze, hogy szerinted mit jelent ez a vers!

Ezt a feladatot a közös elemzés előtt és után is érdemes megírtani, majd a gyerekekkel összehasonlíttatni a két megoldás közötti különbséget.

2.Feladat:

Mi nincs kimondva a versben? (Közös táblázatkészítés)

a) a felnőttöz viszonyítás

a felnőttnek van	a felnőttnek nincs	a felnőtt tékozol
munka	szabad idő	----- (céltudatos, sikeres szülők esetén)
ház, lakás	bizalom	
saját család	energia	
döntési jog	nyitott jövő	
tapasztalat		

Közbekiabálás: „Tanárnő, akkor én is írtam egy verset: *A felnőtt: gazdag kuporgató*” (egy diák véleménye szintén oxümoronban)

b) a kamasz

a kamasznak nincs	a kamasznak van	a kamasz tékozol
munkája	szabad ideje	pocsékolja az időt
saját lakása	bizalma	az energiáját
saját családja	energiája	a bizalmat
saját keresete	álmai, vágyai	az érzelmeket
tapasztalata	nyitott jövője	a zsebpénzét stb.

Következtetés: Az oxümoron, a paradoxon tehát megfejthető.

Az emberi élet paradoxona: amikor semmink sincs látszólag, emberileg gazdagok vagyunk. Amikor sokat elértünk, talán sokat is veszítettünk, pl.: a nyitott jövőt.

Egy újabb megfigyelés:

Az írásjel hiánya nyitva hagyja a mondatot. Továbbgondolhatóvá teszi. (Pl.: Ez elkerülhetetlen? Tehetünk-e ellene? Képesek leszünk rá? Felnövünk egyáltalán, vagy megrekedünk a kamaszkorban? stb.)

A műfaj: haiku

A japán műfaj 3 soros, a kezdő és záró sora 5 szótagos, a középső 7 szótagos, természeti képet jelenít meg. Fodor Ákos verse a haiku szabad, mai változata.

3.Feladat: Írj otthon saját haikut!

Egy megoldás (egy diák füzetéből):

*Mily szép az este
A vízen hold sugara
Szépen tündököl*

Minél inkább közeledünk az érettségéhez, annál több szempontot veszünk figyelembe a majdani követelményekből.

A következő példa **9. osztályból** való. Villon legtöbbször nagyon érdekli a gyerekeket, szívesen olvasnak tőle olyan szövegeket is, amelyek nem férnek bele a tananyagba. Bár ritkán adok verselemzésül műfordítást, Villonnal nem egyszer kivételt tettem.

Íme a feladat:**Egy Villon-ballada önálló elemzése****Választható költemények:****A) csoport:***Ballada túnt idők asszonyairól**Közmondások**Ballada, melyben mindenkitől bocsánatot kér***B) csoport:***Ballada túnt idők lovagjairól**Ballada, melyet édesanyja kérésére készített ...**Apró képek balladája***C) csoport***Jó tanítás balladája a rosszéletűeknek**Villon éneke szeretőjéhez**Záróballada***D) csoport***Ballada a vastag Margot-ról**Gyászirat, melyet maga s társai számára szerzett a költő, mialatt felakasztásukat várták**Ellentétek*

A feladatok mellé mindenki kap, mint a novellák esetében, egy kis **sorvezetőt**: miről és milyen sorrendben is kellene szólni. Természetesen, mint a címe is mutatja, ez csupán javaslat, nem kötelező követni, de ha megakad valaki, vagy bizonytalan benne, hogy kimaradt-e valami fontos, **referenciaként mindig rendelkezésre áll**:

AZ ELEMZÉS JAVASOLT SZEMPONTJAI**BEVEZETÉS:**

1. Villon költészetének általános jellemzői (a középkori lírai milyen ágai hatottak rá; műfajok, témák, versformák, hangnemek a költészetében)
2. Az adott ballada vagy panasz stb. helye az életműben (Része-e a *Nagy Testamentumnak*, vagy a *Vegyes balladák* közé tartozik)

KIFEJTÉS:

1. A ballada (panasz stb.) témája röviden megfogalmazva. Utalás a téma más megfogalmazásaira.
2. A vershelyzet (ki a beszélő, kihez szól, kik a szereplők, van-e meghatározott tér és idő?)
3. A költemény tematikus szerkezete
4. A mű érzelmi, gondolati íve
5. A legjellemzőbb költői eszközök (műfaji, verselési szempontból eltér-e a középkori ballada-, illetve panasz- formától: hangnemek, nyelvi rétegek, metaforikus beszéd, alakzatok /pl. ismétlés, fokozás stb., műfaj, versforma)
6. A költemény összegező értelmezése (jelentésrétegek: konkrét és általános, életképek, filozofikus gondolatok)

LEZÁRÁS: A költemény mennyiben mutatja Villon költészetének sajátosságait, középkori jellegét, lázadó stb. attitűdjét?

A gyakorlás későbbi szakaszaiban újabb és újabb feladatok és sillabuszok készülnek. Nézzünk most egy példát a 11. osztályból:

Arany-versek értelmezése, elemzése

A) csoport

Választható versek:

A rab gólya
A lejtőn
Öreg pincér

B) csoport

Választható versek:

A világ
Visszatekintés
Tetemre hívás

C) csoport

Választható versek:

A vigasztaló
Örök zsidó
Tamburás öreg úr

D) csoport

Választható versek:

Naturam furca expellas ...
Mindvégig
Epilógus

JAVASOLT SZEMPONTOK

1. Bevezetés

- Az adott vers helye Arany főbb korszakai, műfajai, témái között
Rövid kifejtéssel

2. Az elemzés

- A vers műfaja (pl.: lírai költemény, /elégia, gondolati vers stb./, kisépika /ballada/)
 - Ha lírai költemény: közvetlen lírai vallomás-e vagy objektív líra (tehát egy emberi, állati sors, életkép hordozza-e a lírai mondanivalót).
 - Ha közvetlen vallomás, akkor E/1. személyű, vagy önmegszólító (E/2. személyű)
- a vers témája (utalásszerű párhuzam Arany más, hasonló témájú műveivel)
- a cím és a szöveg viszonya
- tematikus egységek a versben
 - az egyes egységek tartalmi, formai jellemzői
 - + ha ballada: kihagyások, utalások rendszere idézettel, példákkal
 - + képek, képalkotás módjai (metaforák szerepe)
 - + a mondatszerkesztés jellemzői,

- + alakzatok, hangszimbolika,
- + verselés, rímek, ritmus
- a vers alaphangulata, hangneme, hangnem-váltások, érzelmi íve - indoklással. (A szavak megválasztása, szavak hangulata stb.- idézetekkel)
- a vers jelentésrétegei – különösen, ha objektív líra: az elsődleges jelentés (leírás, életkép, jellemrajz stb.), a másodlagos (önmagára vonatkozó, rejtett önarckép, önsorskép, illetve általános emberi, filozofikus jelentés)

3. Összegezés

Mik a szöveg főbb jellemzői (műfaj, téma, domináns költői eszközök stb.)

Helye az életműben.

Esetleg kritika: van-e olyan tökéletesen kidolgozott, mint a legjellemzőbb, általad ismert versek, esetleg jobb.

Látjuk, hogy a sillabusz leképezi a közvetlen és a távlati célokat is. A közvetlen (témazáró dolgozat): annak a felmérése, hogy mennyire megalapozott a diákok **irodalomtörténeti** tudása, az új anyagból, Arany költészetéből mennyi ismeretet sajátítottak el. Ez elsősorban **a szóbeli érettségi követelményeit veszi figyelembe**, hiszen Arany a hat kötelező életműből a második tétel. A sillabusz nagyobb része azonban **a szövegértésre, műértésre, műelemzési készségek felmérésre és fejlesztésére szolgál**, így az **írásbeli követelmények** gyakorlását jelenti. Fontos szerepet kap a műfaji, poétikai, stilisztikai, retorikai, verstani ismeretek gyakorlása, alkalmazása, a szöveg elsődleges és másodlagos jelentésének megértése stb.

12. osztályban számos dolgozat szolgálja elsősorban az írásbelire készülést, bár itt sem elhanyagolható szempont a szóbeli érettségi sem.

Lássuk a 12-ben használt sillabuszt, és a hozzá kapcsolódó feladatokat:

A VERSELEMZÉS, VERSÉRTTELMEZÉS JAVASOLT SZEMPONTJAI

Az érettségi írásbelin 3-5 szempont szerepel a kitűzött feladatban. Azokat figyelembe kell venni, ki kell emelni! Ez azonban nem jelenti azt, hogy másra nem lehet vagy nem kell kitérni!

1. BEVEZETÉS

- A költő helye a magyar irodalomban, poétikája, főbb témái, műfajai, a jellemző stílusok
- Az adott vers helye e témák, műfajok, stílusirányzatok között. Rövid indoklással

2. AZ ELEMZÉS (TÁRGYALÁS)

- A vers témája, párhuzam, összevetés a hasonló témájú verseivel
- a cím és a szöveg viszonya
- műfaj (indoklással, esetleg utalásszerűen összevetve hasonló, már tanult versekkel)
- a vers alaphangulata - indoklással. (miből érzed? A szavak megválasztása, szavak hangulata stb. idézetekkel)
- az uralkodó stílus(ok) a versben - indoklással
- tematikus egységek a versben
 - az egyes egységekben a lírai én helyzete, viszonya a témához, esetleg utalás más költőkre, versekre, megidézés (allúzió)
 - az egyes egységek tartalmi, formai jellemzői
 - + a domináns stílusirányzat indoklással,
 - + képek, képalkotás módjai (összetett képek)
 - + a mondatszerkesztés jellemzői,

- + alakzatok, hangszimbolika,
- + nominális vagy verbális stílus, leírás vagy látomás, közvetlen vallomás vagy tárgyias költészet. Ha leírás, mi a logikája, szerkezete
- + verselés, rímek, ritmus
- A vers érzelmi íve

A megfigyelések igazolása rövidebb idézetekkel történik

3. A VERS ÖSSZEGEZŐ ÉRTELMEZÉSE

Mi a téma, témák, mik a főbb eszmék, érzelmek, jelentésszintek, ezek milyen domináns stílusban, milyen költői eszközökkel fejeződnek ki. Helye az életműben. Esetleg kritika: van-e olyan tökéletesen kidolgozott, mint a legjellemzőbb, eddig megismert versek, esetleg jobb. **(Ha voltak speciális elemzési szempontok, azokra itt is vissza kell térni!)**

A sillabuszhoz kapcsolódó feladatok megfogalmazása már mintegy imitálja az érettségi írásbeli hangnemét (magázás), és a feladatok fókuszálását a mű néhány tartalmi és formai elemére:

Feladatok

1. Feladat: Értelmezze Kosztolányi Dezső *Halotti beszéd* c. versét! Térjen ki a költemény kapcsolatára az első magyar összefüggő nyelvemlékre, Kosztolányi életfilozófiájára és emberfelfogására, valamint a domináns költői eszközökre!

2. Feladat: Értelmezze Babits Mihály *Balázsolás* c. költeményét! Térjen ki a vers keletkezésének körülményeire! Értelmezze a felnőtt és gyermek nézőpontjának hasonlóságát és különbségét, valamint a domináns költői eszközöket!

3. Feladat: Értelmezze Kosztolányi Dezső *Szeptemberi áhítat* c. költeményét! Térjen ki a költemény témájára, a keletkezés életrajzi hátterére, hangnemére, szerkezetére és a domináns költői eszközökre! Értelmezze az élettől való búcsú szomorúságát és az életszeretet szenvedélyességének ellentétét!

4. Feladat: Értelmezze Radnóti Miklós *Első ecloga* c. költeményét mint ars poeticát és mint emberi, erkölcsi hitvallást! Térjen ki a műfajra, a műfaj történetére is!

5. Feladat: Értelmezze Petőfi Sándor *Beszél a fákkal a bús őszi szél* c. költeményét! Szóljon a mű keletkezésének helyéről és körülményeiről, elemezze a mű szerkezetét, összetett hangnemét, a vershelyzet és a gondolatok, látomások ellentétét!

A gyakorlás, tájékozódás jó terepe a diákok számára ebben az esetben is az internet, ahol megtalálhatók a megelőző évek feladatai, a javítókulcsok.

B/ Az érvelő esszé

Bevezetés: Ahogy említettem, az érvelő esszével a nyelvtanórán foglalkozunk. Ez nem elvi kérdés, inkább az elhatározáson, az időbeosztáson múlik. Én azért döntöttem így, mert az érvelésről az anyanyelvi tanulmányok körében tanultunk részletesebben (retorika). Valamint azért, mert az írásbelin a kitűzött feladatok zöme nem szépirodalmi tematikájú, hanem más, közérdeklődésre számot tartó egyéb téma szokott lenni.

A gyakorlás az ismeretek felidézésével kezdődik:

Emlékeztető:

1. Hogyan épül fel az érv?:

Tétel (ez a meggyőződés) (pl.: az edzőt le kell váltani)

Bizonyíték (megindokolom, miért ez a meggyőződés) (sok meccset veszítettünk)

Az őket összekötő elem (megmutatom a meggyőződés és az indoklás közötti kapcsolatot) (az edző dolga, hogy győzelemre vigye a csapatot.)

A sorrend felcserélhető

2. Az érvek fajtái: (1) meghatározáson, (2) ok-okozati összefüggésen, (3) körülményeken, (4) összehasonlításon, (5) ellentétben, (6) bizonyítékon (tényeken, adatokon stb.), (7) valószínűségeken, (8) az általános és az egyes kapcsolatán alapuló érvek. **Gyakran, ha irodalmi művekre hivatkozunk, azokat elemezzük: hivatkozás, idézet, művek részleteinek, helyzeteknek, szereplők viselkedésének a felidézése, ismertetése, értelmezése**

3. Az érvelés módszerei: indukció (következtetés), dedukció (magyarázat), a kettő együtt: piramidális

4. Az érvek elrendezése: fokozás, lejtés

Ismétlés, gyakorló feladatok az érv mibenlétéről

HOGYAN ÉPÜL FEL AZ ÉRV?

Az érv 3 elemből áll:

A)

tétel	ez a meggyőződés	Az edzőnek le kell mondania
bizonyíték	ez az indokom	Az utóbbi időben sok meccset veszítettünk
összekötő elem	a kettő közötti kapcsolat	Az edzőt azért alkalmaztuk, hogy győzni segítse a csapatot

B)

tétel	ez a tapasztalatom	A kukorica kiszáradt
bizonyíték	ebből ez a következtetésem	Öntözőberendezést kell venni
összekötő elem	a kettő között ez a kapcsolat	Magyarországon mostanában kevés a csapadék

C)

Ha túl kézenfekvő, a 3. elem (összekötő elem) elhagyható

D)

Vagy bővebben kifejtethető (pl. párhuzamok: az orvos, az edző...)

Feladat

1. Elemezd a következő példákat!

- a) Egyre több a hirdetés televízióban. A televízió a szórakozást és a művelődést kell, hogy szolgálja. Csökkenteni kell a számukat.
- b) Z-t kell kinevezni osztályvezetőnek. Régóta dolgozik az osztályon. A legtapasztaltabb általában a legjobb is.
- c) A személyi jövedelemadót csökkenteni kell. A szabadság tulajdon nélkül pusztán szólam. A túl magas adóelvonás korlátozza az adózók döntési szabadságát.

bizonyíték	összekötő elem	tétel

Készíts érveket a fenti módon!

Témák: A cenzúra, A dohányzás, A televízió, A szülői pofon, A barát, A család, Az őszinteség

Az ismétlést és a gyakorlást az érvelő esszé felépítésének javasolt módjának megbeszélése követi:

Az érvelő szöveg szerkezete:

Bevezetés: problémafelvetés, témamegjelölés

Tárgyalás: a vélemény megfogalmazása

a fontosabb fogalmak értelmezése

a vélemény bizonyítása példával, példákkal, többféle érvel

a saját vélemény megerősítése

az ellenvélemény cáfolata

Befejezés: összegezés, a téma továbbgondolása, esetleg érzelmi zárás (idézet, kérdés, felhívás, humor stb.)

A jó érvelés feltétele a világosság, a meggyőző erő, a gondolatmenet tagoltsága, koherenciája, a hangvétel egyenletessége. E feladattípus lehetővé teszi, hogy az irodalmi tárgyú problémafelvetés mellett általános kulturális, civilizációs kérdések egyaránt megjelenjenek tárgyalandó, vitatandó problémaként. *(Lásd a példákat.)*

Az elméleti ismeretek ismétlése, megbeszélése után többféle témából írathatunk érvelő esszét a csoportunkkal (osztályunkkal). **A témákat magunk is kitalálhatjuk, vagy használhatjuk az e célra készült kiadványok feladatait:**

I.

Érvelés

Az irodalmi művek folytatásokban való közlése nem új keletű jelenség a kultúrtörténetben. A televíziózás elterjedése óta a sorozatok egyre nagyobb teret nyernek, és a legnézettebb időpontokban adják őket. Milyen okokkal magyarázható a folytatások közlése, a sorozatok sikere? Véleménye megformálásában vegye figyelembe az alábbi gondolatokat is!

„A folytatás ígérete. Nem arról van szó, mint talán kezdetben hittük, hogy technikai okokból kell felszeletelni a túl hosszú közleményt kiadványokban vagy bármifajta közlési módban. És nem is csak a várakoztatás, a felfüggesztett feszültség kezdetleges, de örök trükkje hat ránk. Van itt valami más is a sorozatok lélektana körül, amit nem könnyű megközelíteni. Talán nem is a várakozás feloldását akarjuk elsősorban, a cselekmény erre vagy arra dőlését, hanem a várakozást magát [...] (Nemes Nagy Ágnes: *A folyt. köv. varázsa*)

II.

ÉRVELÉS

A kezdetektől napjainkig a női sorsoknak számos nagyhatású irodalmi példáját ismerjük – Antigonétól, Júliától a romantikus hősnőkön át a mai nőfigurákig.

Olvassa el figyelmesen Kaffka Margit véleményét!

Érveljen az író felfogásának igazságtartalma mellett vagy ellen! Érvelésében hivatkozzon jellemükben, életrajzokban különböző irodalmi nőalakokra! Példákat a magyar és a világirodalomból egyaránt meríthet. Érvelő esszéjének adjon címet!

„Egész külön mítoszvilága, mondanakör és irodalma van az »ember« történetén belül az asszonyi sors különarcú tragikumának, amit e néhány szomorú szóba lehetne összefoglalni: tehetetlenség és epedés, lekötöttség, várás, féltés, türelem; – szívós és gyötörő erőfeszítések a passzivitásból kitörésre [...] – a másik oldalon néhány elbűvölően gyönyörű életremeklés – [...] A legújabb idő – úgyszólván a szemünk láttára nagy és hirtelen, válságos változásokat hozott az asszonyi lélekben; kifejlődött a new-woman [az új nőideál], az új asszony kétségtelenül értékes és egyre terjedő típusa.” (Kaffka Margit: *Az asszony ügye*. 1913.)

III.

ÉRVELÉS

Nagy hatású irodalmi művek gyakran szolgálnak alapjául mozgóképes alkotásoknak. Az alábbi megállapítás figyelembevételével fejtse ki véleményét: lehetséges-e sikeres és egyenrangú párbeszéd a különböző művészeti ágak között! Érvelő esszéjében hivatkozzon irodalmi alkotás adaptációján alapuló filmes élményére! Kifejtésében legalább két példára utaljon! Írásművének adjon címet!

„[...] minden remekmű megfilmesíthetetlen. [...] A filmtörténet tanúsága szerint kanonizált irodalmi szövegből egészen ritka esetben formálódott csak jó film – az eredetivel egyenértékű pedig, akár a fehér holló.”

(*Báron György filmkritikus*)

IV.

Érvelés

„De ifjú kedvem forró vágya más:

Jövömbé vetni egy tekintetet.

Hadd lássam, mért küzdök, mit szenvedek.” (Madách Imre: *Az ember tragédiája*. Harmadik szín)

A jövő kutatása, a jövő megismerésének vágya vélhetően egyidős az emberiséggel, a különféle jövőképek bemutatása műalkotásoknak is gyakori tárgya. Mutassa be két mű (pl. regény, dráma, film, lírai alkotás) jövőről alkotott elképzeléseit! Szeretné, ha ezek beteljesednének? Miért igen, miért nem?

V.

ÉRVELÉS

Az Ön megítélése szerint véglegesen kiszoríthatják-e az elektronikus adathordozók a hagyományos könyveket? Vagy a kétféle médium kölcsönösen fel is erősítheti az olvasói/felhasználói érdeklődést? Milyen előnyei és hátrányai vannak a szövegek e kétféle megjelentetésének? Az alábbi gondolatokat is figyelembe véve, érvekkel alátámasztva fejtse ki véleményét!

„A tapasztalatok szerint a médiaváltás nem azt jelenti, hogy az újabb médium automatikusan eltörli a régit. Igen gyakran fellépnek váratlan kölcsönhatások, s olyan szinergikus* kapcsolatok jönnek létre, amelyek először világítanak rá a látszólag túlhaladott médiumban rejlő bizonyos lehetőségekre és értékekre. Például a posta nem kevesebb hasznát látta a telefonnak, mint a film a televíziónak vagy a könyv az újságnak (és megfordítva). [...] Bármelyik CD-ROM – a maga imponáló tárolókapacitásával – nemcsak a könyvek teljesítőképességének határait demonstrálja, hanem egyúttal azt is, hogy a könyvet mint olyat miben nem tudja felülmúlni egyetlen más új médium sem.”

(*Mitől beteg a könyvforgalmazás?*)

Végül: a diákok figyelmét felhívhatjuk arra, hogy további gyakorlásul használják az **előző évi érettségi írásbeli feladatait és megoldó kulcsát**, amelyek megtalálhatók az interneten.

C/ Az összehasonlító verselemzés

Megjegyzés: Az összehasonlító verselemzés gyakorlására az irodalomórákat szoktam igénybe venni. Mivel szépirodalmi művekről van szó, jól kapcsolható a tananyaghoz is. Első lépésként a szerkesztés elveit és sajátosságait beszéljük meg, kitérünk a leggyakoribb buktatókra, nehézségekre, majd ezeket vázlat formájában is rögzítjük:

Az összehasonlító verselemzés, versértelmezés javasolt szerkezete

1. Egy-egy megállapítás a két költőről (mikor éltek, milyen témák, stílus jellemzi költészetüket)
2. A tétel megfogalmazása röviden: mik a két vers legfontosabb hasonlóságai és különbségei
3. Kifejtés
 - A) Az egyik vers (időben korábbi) részletesebb elemzése, kiemelve a feladatban megjelölt szempontokat. Előre utalások a másik versre – nem sok, legfeljebb 2-3 esetben
 - B) A második vers elemzése, változtatva (nem túl gyakran) a független elemzést a visszautalásokkal
4. Összegezés. Visszatérni a feladatban megjelölt szempontokra és egyéb, fontosnak tartott különbségre és hasonlóságra

A javasolt szerkezet megbeszélése után következnek a feladatok. A fokozatosság elve azt kívánja, hogy először válasszunk ki egy feladatot, amelyet **csoporthoz** készítünk el a diákok. Fontos felhívni a figyelmet a megadott feladat, **a kitűzött szempontok fókuszban tartására**.

Az elkészült vázlatokat a fenti 4 (valójában 5) pont szerint tagolva megbeszéljük. Ki milyen megállapításokat tenne a dolgozat egy-egy szerkezeti egységében? A javaslatok alapos

mérlegelése és vitája után tűzzük ki **házi feladatnak**, hogy mindenki készítse el a szerinte optimális variációt. Ezekből a következő alkalommal hármat, négyet alaposan megbeszélünk, további ötletekkel egészítve ki őket. Különös gondot kell fordítanunk a szerkesztésre, a gondolatmenet követhetőségére. Arra, miként érhetjük el, hogy **az olvasó számára minden ponton világos legyen, hogy az adott mondatban melyik versről van szó**. A makro- és a mikroszerkezet mindig a szemünk előtt legyen, és a kívülálló számára is mindvégig transzparens maradjon.

Az előkészületek e szakaszai után következik a **gyakorlás**. A feladatokat részben vagy egészében kötni tudjuk a 12-es tananyaghoz, így több célúvá tudjuk tenni a munkát. A feladatok forrásául **használhatjuk a korábbi évek írásbeli feladatait, kiadványok javasolt témáit**, amelyeket átalakíthatunk és újabakkal is **kiegészíthetjük, a saját ötleteink alapján**

Íme a feladatok:

1. Feladat

A leíró versek jól ismert válfaja a napszakot megjelenítő költemény. Juhász Gyula és Tóth Árpád alábbi művei ehhez a hagyományhoz csatlakoznak.

Értelmezésében mutasson rá a két szöveg tartalmi és megformálásbeli hasonlóságaira, párhuzamaira, és térjen ki a meghatározó eltérésekre, különbségekre is!

Juhász Gyula: *Hajnal* (1905)

Tóth Árpád: *Körúti hajnal* (1923)

2. Feladat

Hasonlítsa össze Juhász Gyula és József Attila költeményét! Milyen jelentéstartalmak kapcsolódnak a két alkotásban a nyár toposzához? Értelmező összevetésében térjen ki a két költemény képalkotásának sajátosságaira, a beszédmód különbözőségeire is!

Juhász Gyula: *Magyar nyár 1918* (1918)

József Attila: *Nyár* (1934)

3. Feladat

A magyar irodalom két nagy magány-versét olvashatja az alábbiakban. Miként idézi meg Vajda János és Juhász Gyula alkotása a felejtés és emlékezés kettősségét? Miben közös és miben tér el az emlékezés megjelenítése a két műben? Összehasonlító elemzésében mutassa be a hangnemet, a szerkezetet és a képalkotás jellemzőit!

Vajda János: *Húsz év múlva* (1876)

Juhász Gyula: *Anna örök* (1926)

4. Feladat

A szerelem költői megvallásának két példáját olvashatja az alábbiakban. Hasonlítsa össze Petőfi Sándor és Radnóti Miklós költeményét! Mutassa be a vershelyzetet, vesse össze a két mű szerkezetének és képalkotásának közös és eltérő vonásait! Értelmezésében térjen ki a műfaji sajátosságokra is!

Petőfi: *Minek nevezzelek?* (1848)

Radnóti: *Tétova óda* (1943)

5. Feladat

Hasonlítsa össze Arany János *Letésem a lantot* és *Mindvégig* című alkotását! Miben különbözik e két mű alapján Arany nézete a költészet szerepéről élete különböző korszakaiban? Összehasonlító elemzésében térjen ki a közös és eltérő motívumokra, a versszerkezet és a hangnem különbségeire!

Arany János: *Letésem a lantot (1850)*

Arany János: *Mindvégig (1877)*

6.Feladat

A huszadik század egyik alapvető életérzése az egyén fenyegetettsége, kiszolgáltatottsága.

Hasonlítsa össze a két idézett költeményt! Miként jelentkezik ez az érzés

Kosztolányi Dezső és József Attila alkotásában? Értelmezésében figyeljen a hasonló és az eltérő motívumokra! Térjen ki a beszédmód sajátosságaira, a megjelenítés költői-művészi eszközeire!

Kosztolányi Dezső: *Beírtak engem mindenféle Könyvbe (1921)*

József Attila: *Levegőt! (1935)*

7.Feladat

Hasonlítsa össze Ady Endre *A Tisza-parton (1905)* és Juhász Gyula *Tiszai csönd (1910)* című költeményét.

Fejtse ki a lírai ének a megjelenített természeti elemekhez, a környezethez fűződő viszonyát, a közös motívum szerepét! Elemzésében vegye figyelembe a képek hangulatteremtő erejét, a stíluseszközök hatását!

Ady Endre *A Tisza-parton (1905)*

Juhász Gyula *Tiszai csönd (1910)*

8.Feladat

Készítse el az alábbi alkotások összehasonlító elemzését a szerkesztésmód és a megjelenítési eszközök figyelembe vételével! Térjen ki a vershelyzet bemutatására, a konkrét látványelem érzelmi és gondolati hatásokat kiváltó szerepére!

Arany János: *Vásárban (1877)*

Szabó Lőrinc: *Szénásszekér (1923)*

9.Feladat

Hasonlítsa össze Petőfi Sándor *A Tisza* és Juhász Gyula *Magyar táj magyar ecsettel* c. költeményét! Térjen ki a két korszak stílusrányzatai közötti különbségekre, a szerkezet eltéréseire, a leírás, az epikus és a látomásos elemek szerepére is!

Petőfi: *A Tisza*

Juhász Gyula: *Magyar táj, magyar ecsettel*

10. Feladat

Hasonlítsa össze Kosztolányi Dezső *Litánia* és Radnóti Miklós *Töredék* c. versét a kor ábrázolása, az egyén és a kor viszonya, a költői magatartás és a meghatározó költői eszközök szempontjából!

Kosztolányi Dezső: *Litánia*

Radnóti Miklós: *Töredék*

11.Feladat

Vizsgálja meg a szülőföldhöz való viszony ellentmondásosságát és egyértelműségét Ady Endre és Radnóti költeményében! Térjen ki a költői nyelv használatának különbségeire is!

Ady: *Föl-földobott kő*

Radnóti: *Nem tudhatom*

12. Feladat

Fejtse ki az alábbi két költemény alapján a leírás és látomás megjelenésének eltérő és hasonló módozatait a 19. század közepi és a 20. század eleji költői nyelvben!

Petőfi: *A puszta télen*

Ady: *A magyar ugaron*

13. Feladat

Hasonlítsa össze József Attila: *A Dunánál* és Petri György: *A Dunánál* c. költeményét a múlt, a jelen és a jövő idősíkjának megjelenítése és értelmezése szempontjából! Térjen ki arra, miként reflektál Petri György tartalmi, nyelvi, formai szempontból József Attila költeményére! Fejtse ki a két költemény szókincse és nyelvhasználata közötti különbséget, valamint ennek hatását a két szöveg hangnemére és jelentésére!

József Attila: *A Dunánál*

Petri György: *A Dunánál*

Mint látjuk, a témák többsége jól **kapcsolódik a 12-es irodalom tananyaghoz**. Másrészt szolgálja az a célt is, hogy az érettségi szóbelire készülve újra és újra **felfrissítsük a 19. század költészetéről tanultakat**, és új összefüggésekbe helyezve gondoljuk át a róluk tanultakat. A 13. feladat pedig minta lehet arra, hogy a tanórákon **kevésbé tárgyalt életművek, alkotások, elemzési szempontok is terítékre kerüljenek**.

A feladatok sorát persze tetszés szerint **lehetne bővíteni**. Érdekes feladat szokott lenni a *Hymnus* és a *Vanitatum vanitas* összehasonlítása, hiszen Kölcsey ugyanabban az évben írta ezt a két, stílusban és világlátásban is oly eltérő költeményt. De hálás téma a *Vanitatum vanitas*nak és az *Éj monológjának*, vagy *Az Emberek* c. költeményének az összevetése is. De találunk jó témákat Berzsenyi és Csokonai versei között is, nem is szólva a kortárs magyar költészetéről.

De most lássuk a **függelék**et! A sok-sok munka, gyakorlás vajon milyen eredményre vezetett az érettségi írásbelin? Hét dolgozatot mellékelek két különböző évfolyam munkáiból. Mind a három műfajból akad legalább egy változat.

FÜGGELÉK

Diákok érettségi dolgozatai

1.

F. Gy.

Középszintű magyar érettségi dolgozata

Érvelés

Feladat:

Az alábbi szöveget Umberto Ecótól idézzük, *A rózsza neve* című nagysikerű regényéhez írott széljegyzetéből.

Olvassa el figyelmesen a szöveget! Fejtse ki véleményét Eco gondolatairól! Érvelő esszéjében irodalomolvasóként fogalmazza meg, miben ért egyet és miben cáfolja a regények címadásáról írottakat! Kifejtésében értelmezzen legalább három-négy magyar és/vagy világirodalmi példát a mű címe és az olvasó várakozása szempontjából! Írásának adjon címet!

„A szerző nem értelmezheti a saját művét, hiszen éppen azért írt regényt, hogy az maga gerjessze az értelmezéseket. Csakhogy e nemes szándék megvalósításának már az is mindjárt útját állja, hogy a regényhez címet kell választani.

A cím sajnos máris az értelmezéshez ad kulcsot. Nehéz ellenállni az olyan címek sugallatának, mint a *Vörös és fekete* vagy a *Háború és béke*. Leginkább a *Copperfield Dávid* vagy a *Robinson Crusoe*-szerű címek vannak tekintettel az olvasóra, de azért a címszereplőre való utalás is jelenthet illetéktelen szerzői beavatkozást. A *Goriot apó* az olvasó figyelmét az öregapóra tereli, holott a regény Rastignac vagy Vautrin 18-19. századi eposza is. Talán s Dumas-féle tisztességes tisztességtelenség a legjobb, hiszen nyilvánvaló, hogy *A három testőr* valójában a negyedik történetét beszéli el.”

Umberto Eco a posztmodern próza világszerte ismert és elismert írója. Az olasz író *A rózsza neve* című könyvével tett szert ilyen nagy hírnévre. A regény a középkori Itália egyik kolostorában játszódik, ahol néhány nap leforgása alatt rejtélyes halálesetek történnek. A történet elbeszélője Melki Adso, aki élete végén leírja a még fiatal korában átélt kalandokat. Az egész elbeszélés egy latin verssorral zárul: „A ’rózsza’ név csupán, és mi pusztán neveket markolunk.” (nyers fordítás). A mű első szinten detektívregény, és a címben megjelölt ’rózsza’ szó elő sem fordul a záró sorig (a kolostor kertjében lévő rózsabokrokat leszámítva.). Ennek tükrében érthetők Eco széljegyzetei. Az író a címadás nehézségét ecseteli ezekben a sorokban.

A posztmodernre jellemző szemlélet fogalmazódik meg Eco soraiban. Úgy gondolja a szerző, hogy a szövegnek kell mindenkinben az értelmezést elindítania, és az író ezt nem befolyásolhatja semmilyen formában, így a címadással sem. Eco példával meg is

magyarázza, hogy hogyan is érti ezt. A rövid kis szövegben felsorolt művek három csoportban oszthatók.

Az első csoportban olyan műveket említ, amelyek címe egyértelműen segítik az olvasót az értelmezésében. Stendhal *Vörös és feketéje* jól érthető példa erre. Az első szinten romantikus szálon fut a cselekmény. A főhős két nagy szerelmét mutatja be a regény. A szerző azonban a címadással nem erre helyezi a hangsúlyt, hanem a korban lehetséges két utat mutatja be, amely a társadalomban való felemelkedéshez vezet. Erre utal a két szín a címben. A katonai és a papi egyenruhák színei ezek, amelyek a XIX. századi Franciaországban a két lehetséges módját jelentették egy szegény parasztyereknek a társadalmi jólét eléréséhez. Stendhal ezzel a címadással eltereli a romantikus szálról a figyelmet. Eco itt említi a *Háború és békét*, de említhette volna a *Bűn és bűnhődést* is. Azonban nemcsak a realista írókra jellemző az olyan címadás, amivel segítséget nyújtanak az értelmezéshez. Esterházy Péter, a magyar posztmodern próza egyik legkiválóbb alkotója is így választott címet egyik nemrég megjelent regényének. A *Harmonia Caelestis* apja halála után fejezte be, és ezzel a művével kívánt apjának méltó emléket állítani. A cím félreérthetetlen utalás a családi múltra, az Esterházy Pál által írt, szintén *Harmonia Caelestis* címet viselő kantáta-gyűjteményre. A szerző ezzel a címadással apja és családja előtt tiszteleg, és a mű értelmezésében is ezt a vonalat emeli ki.

A második csoportban olyan műveket említ Eco, amelyek semlegesek, az olvasó értelmezését nem vezetik semmilyen irányban. Ezekhez a művekhez leginkább olyan regények tartoznak, amelyek megnevezik a főhőst, hiszen ez úgyis kiderül általában már a mű elején, és így nem terelik az olvasó figyelmét a szerző gondolatainak irányába. Példaként a *Robinson Crusoe*-t említi. A címben nincs utalás utópikus társadalmakra, ember és természet harmóniájára, a cím egyszerűen a főhős neve, se több, se kevesebb.

A harmadik csoportba azok a művek kerültek, amelyek félreterelik az olvasó figyelmét a regény olvasásának kezdetén (vagy esetleg az értelmezésnél is). Balzac a '*Goriot apó*' címadással a mű elején eltereli az olvasó figyelmét Rastignacról. A könyvet végigolvasva azonban nem tekintjük főhősnek a szerencsétlen öreget, aki minden pénzét szívtelen lányaira fecsérli. A mű végén az olvasó már egészében látja a regény szövegét, és tudja, hogy ez is, mint Stendhal *Vörös és feketéje* a kor társadalmi viszonyait, a felemelkedés, a karrier lehetőségeit ábrázolja, de a „korrekt” címadás nem tereli erre a figyelmet. Látjuk az egyén választási lehetőségeit (mandarin-motívum), és az embertelenséget a társadalom minden szintjén.

Majd minden szépirodalmi mű a három csoport valamelyikébe besorolható. Ám Eco címválasztása egy negyedik kategóriába tartozik. Ebbe azok a művek tartoznak, amelyek esetében szándékos megtévesztés vezérli az író a címválasztásban. Eco leírja a széljegyzetekben, hogy az említett latin versre, és így a regény címére véletlenül akadt rá, a rózsza-motívum több mint ötszáz oldalon keresztül egyáltalán nem jelenik meg. Ez a felfogás azonban nem mondható általánosan jellemzőnek a posztmodern szerzőkre. Említettük Esterházy Péter művét, a *Harmonia Caelestis*. De azt sem mondhatjuk, hogy ez a szemlélet teljesen új lenne, hiszen maga Eco említi a *Goriot apót*.

Szerintem Ecónak igaza van abban, hogy a szerzőnek nem feladata a művét értelmezni. Azonban az a szerző sem ítéhető el, aki úgy választ címet, hogy azzal az olvasónak segítséget nyújt, a szöveg részének tekinti a címet, amellyel kiemel, nyomatékosít.

Fontos megjegyezni, hogy a címnek nagy jelentősége van abban is, hogy egy könyvet leemelünk-e a könyvesboltban a polcról. Fontos a jó, frappáns, hangzatos cím, ami első ránézésre megtetszik a vásárlónak. Persze attól, hogy egy könyvet megveszünk és végigolvasunk, még nem biztos, hogy akár egy sort is megértettünk belőle, illetve ha megértettük, nem biztos, hogy érdemes volt elolvasni. A mai világban rengeteg olyan könyv van a piacon, aminek az értéke (irodalmi, erkölcsi, kulturális stb.) csekély, mégis el lehet adni a hangzatos, érdekesítő címe miatt. Szerintem Eco A rózsza neve című regényében remekül megtalálta a választ erre a problémára. Regénye egyik legélvezetesebb olvasmányom volt. Szenczióos stílussal egyesíti a detektívregény izgalmas cselekményét a történelmi, kultúrtörténelmi regény értékeivel. És a választottnál hangzatosabb címet el se lehet képzelni.

És most elérkeztem a legizgalmasabb kérdéshez: Mi legyen a dolgozatom címe? Esetleg: „A címválasztás, címadás nehézségei”? Ez egy kicsit túl sablonos, és túl sokat elmond a dolgozat tartalmáról. Vagy: „A cím helye a mű értelmezésében”? Ez más frappánsabb, de még mindig túl sokat sejtet. Üresen nem hagyhatom a cím helyét, mert akkor kevesebb pontot kapok. Talán legjobb lesz, ha a véleményemet öntöm bele a címadásról...

2.

B. A.

Középszintű magyar érettségi dolgozata

Érvelés

Feladat:

A 20. század eleji művészek, gondolkodók egyfelől üdvözölték a gépek megjelenését a mindennapokban, másfelől már féltették az emberiséget a technika uralmától.

Napjainkban az a kérdés, milyen arányban nyerünk vagy veszítünk azáltal, hogy egyre kevesebb tevékenységet végzünk személyesen, egyre több a készen kapott technikai és kulturális elem a hétköznapijainkban. Ön szerint nyerünk vagy veszítünk ezzel?

Példákat is tartalmazó érvelésében hivatkozzon az alábbi szövegre!

Arra kérem a jövőt – bár elkéstem már ezzel is –, hogy könyörüljön legalább az ajtóknak és az ablakoknak; hagyja meg őket kézzel nyithatóknak. Mert milyen világ is az, ahol nem lehet az ablakot mohón kitárni s úgy nyitni ajtót, hogy annak lendülése – és nyikorgása – helyettünk kimondja: alig győztelek várni.

(Ancsel Éva *Összes bekezdése*, 1999)

NYERÜNK VAGY VESZÍTÜNK A GÉPEK ELTERJEDÉSÉVEL?

A kérdés, hogy a technika fejlődésével milyen arányban nyerünk vagy veszítünk, nagyon összetett és nehezen megválaszolható.

A technika fejlődésének problematikája nemcsak a 20. századi művészeket foglalkoztatta. A gépek iránti ellenszenv már századokkal ezelőtt megjelent. Az első ipari forradalom idején Angliában gépromboló mozgalom jött létre, amelynek célja a gépek elpusztítása volt. Ennek az agresszív megnyilvánulásnak kézzelfogható oka az volt, hogy a gépek elterjedése miatt egyre több ember munkája vált fölöslegessé, és emiatt sokan elvesztették megélhetési forrásukat. Az ipari forradalomtól kezdve azonban a gépek és technikai eszközök fejlődése megállíthatatlan volt. Nem meglepő tehát, hogy a mesterségesen teremtett ember az irodalomban is hamar megjelent Frankenstein szörnyének képében. A félelem, hogy a gépek az ember fölébe kerekednek, számos műalkotásban megjelenik. Például számos film veti fel ezt a problémát (a Mátrix trilógia vagy Stanley Kubrick 2001. Űrodüsszeiája).

Az utóbbi évszázadban a gépek az élet minden területére beférköztek. Gépek segítségével végezzük a házimunkát, gépekkel közlekedünk, gépekkel építünk házat, még a művészeknek is sokszor gépekre van szükségük önkifejezésükhöz. Gondoljunk a fényképezés digitális gépeire, az írók laptopjára vagy a zenészek elektromos gitárjára. A 21. századi élet elképzelhetetlen lenne gépek nélkül. Kérdés, hogy meddig lehet (vagy kell) növelni a gépek szerepét életünkben.

Nagyon sok érv szól a technikai fejlődés, a gépek gyakori használata mellett. A gépek alapvető célja, hogy megkönnyítsék, kényelmesebbé tegyék az emberek életét. Egy mai fiatal már el sem tudja képzelni az életét gépek nélkül, természetesnek tartja őket. nekem is nehezemre esik elképzelni egy napomat anélkül, hogy bármilyen gép szerepelne benne.

Reggel biztosan nem tudnék felkelni a telefonom ébresztése nélkül, és elképnék az iskolából. Ehhez persze az is hozzájárulna, hogy a lakásom és az iskola közötti tíz kilométeres utat gyalog kellene megtennem. Az iskolában is sokat bosszankodnék a fűtés és a világítás hiánya miatt, és a két percig tartó fénymásolást az órákig tartó körmölés váltaná fel. Televízió, rádió és számítógép hiányában nem tudnék tájékozódni a hírekről, levelezni a külföldi barátaimmal, és a kedvenc rajzfilmemet sem tudnám megtekinteni. Telefon híján pedig nem tudnék beszélgetni a barátaimmal esténként. Tehát az élet mindenképpen bonyolultabbá válna, ha semmiféle gépet nem használnánk.

A gépek a tudomány területén is nagy szolgálatot tehetnek az embereknek. Az egyre nagyobb prímszámokat ma gépekkel keresik, a tudósok mikroszkópot használnak a vírusok tanulmányozására. Az orvoslásban is elengedhetetlenné vált, hogy éljünk a gépek nyújtotta lehetőségekkel. belegondolni is szörnyű, hányan haltak volna meg lélegeztetőgép vagy defibrillátor hiányában. Úgy gondolom, hogy a gépek életünk fontos és bizonyos szempontból pótolhatatlan részeivé váltak, de figyelniük kell arra, hogy ne határozzák meg életünk minden egyes részét.

Rengeteg veszélyt is rejt magában, hogy egyre kevesebb tevékenységet végzünk személyesen. A gépek „uralmát” olyan formában nem tartom elképzelhetőnek, ahogy az általam említett filmek. A valódi veszély szerintem nem az, hogy a gépek öntudatra ébrednek, és így veszik át az irányítást az emberek felett. Valószínűbb, hogy olyan létfontosságú eszközökké válnak, hogy sok ember életét már csak a gépek fogják befolyásolni. Napjainkban is egyre gyakoribbá válik a gépektől való függőség. Számtalan olyan ember van, aki az internettől, a számítógépes játékoktól vagy a játékgépektől függ. A legtöbb ember életében, még ha nem alakul is beteges függéssé, fontos szerepet játszanak a gépek. Sokszor az emberi kapcsolataink alakulását is gépek befolyásolják. Rengetegen vannak, akik problémáikat már nem személyesen, hanem telefonon, számítógépen keresztül beszélnek meg. Én is gyakran erre kényszerülök, pedig fontosnak tartom, hogy egy beszélgetés során lássam a partnerem mozdulatait, arcjátékát. A gépek miatt a kapcsolatok üresebbé, felszínesebbé válhatnak. Az Ancsel Évától idézett szöveg is arról árulkodik, hogy írójá fél, hogy az ember által elvégzett apró, mindennapi dolgok lassan a gépek feladataivá válnak, elvesztik jelentőségüket és varázsukat. Az ajtó- és ablaknyitás mellett jó példa még erre a kézzel írt levél és az e-mail közötti különbség. Ha valaki levelet ír nekünk, megtisztelőnek érezzük, kellemesen izgulunk a felnyitás előtt. Egy e-mail megnyitásakor semmiféle szertartást nem kell végigcsinálnunk, és a levél elveszti személyes mivoltát. A gépek a művészetet is képesek rossz irányba befolyásolni, az üres, érzelmeket kifejezni képtelen techno zene jó példa erre.

Összefoglalva tehát, sokat nyerhetünk, de veszíthetünk is a gépek elterjedésével. Úgy gondolom, hogy a legfontosabb, hogy mindenki megtalálja a helyes egyensúlyt. Élhetünk a gépek nyújtotta előnyökkel, élvezhetjük az általuk nyújtott kényelmet, de nem feledkezhetünk meg arról, hogy ennél sokkal fontosabb dolgok is vannak az életünkben. Hasznos lenne mindenkinek évente egy-két hétre megpróbálni gépek nélkül élni. Én ezt meg is teszem minden nyáron egy táborban. Ilyen alkalmakkor döbbenhetünk rá, hogy a leglényegesebb elemei az életnek a gépektől és a technikától függetlenek.

3.

L. L.

Középszintű magyar érettségi dolgozata

Érvelés

Feladat:

A 20. század eleji művészek, gondolkodók egyfelől üdvözölték a gépek megjelenését a mindennapokban, másfelől már féltették az emberiséget a technika uralmától.

Napjainkban az a kérdés, milyen arányban nyerünk vagy veszítünk azáltal, hogy egyre kevesebb tevékenységet végzünk személyesen, egyre több a készen kapott technikai és kulturális elem a hétköznapijainkban. Ön szerint nyerünk vagy veszítünk ezzel?

Példákat is tartalmazó érvelésében hivatkozzon az alábbi szövegre!

Arra kérem a jövőt – bár elkéstem már ezzel is –, hogy könyörüljön legalább az ajtóknak és az ablakoknak; hagyja meg őket kézzel nyithatóknak. Mert milyen világ is az, ahol nem lehet az ablakot mohón kitárni s úgy nyitni ajtót, hogy annak lendülése – és nyikorgása – helyettünk kimondja: alig győztelek várni.

(Ancsel Éva *Összes bekezdése*, 1999)

AZ EMBER ÉS A GÉP

Manapság természetesnek vesszük a gépek létét és a technika rohamos fejlődését. Ez nem mindig volt így, mindössze 200 évvel előttünk nagyon lassan fejlődött a technika, ritkán jelentek meg új gépek. Mindössze Kr.e. 5000 körül jelent meg az első egyszerű gép, a kerék Mezopotámiában. Innentől kezdve csak ritkán tűntek fel új gépek, és ezek általában mezőgazdasági vagy harcászati innovációk voltak (pl.: eke, ballisztika). Igazi nagy áttörést az első és második ipari forradalom hozott. Megjelentek olyan, a mindennapokat megkönnyítő találmányok, mint a gőzgép, a gőzhajó vagy a kisebbek közül a telefon és a villanykörte. Sok találmány megjelenését egyesek nem nézték jó szemmel. Így például a szövőgép sok ember munkáját elvette. Gépromboló mozgalmak indultak útjukra, amik hátráltatták a fejlődést. Ezek nem voltak túl sikeresek, így ma már az informatikai forradalom korában élünk, ahol szinte felfoghatatlanul bonyolult gépeket használunk még bonyolultabb gépek tervezésére és építésére. Egyre több mindennapjainkban a készen kapott technikai és kulturális elem. Hogy ezzel nyerünk vagy veszítünk, nehéz kérdés, de én optimista vagyok, és hiszem, hogy az emberiség tud mit kezdeni a hatalommal, amit a technika ad. Példákon keresztül mutatnám be gondolataimat.

Az egyik fontos problémakör, ami a gépek megjelenésével egyidős, az, hogy bár segítségükkel kevesebb emberi erőre és időre van szükség, ezzel együtt munkanélküliséget idéznek elő. Pozitívumaiból következik, hogy kevesebbet kell dolgozni, az embereknek több szabadidejük van, ami addig nem volt jellemző. Megjelent a szórakozás, a nyaralás, a hobbi fogalma, amik addig jóformán nem léteztek, csak a szűk kiváltságos réteg körében. Ezek mindenképpen jó dolgok, és bár nem jelenthetjük ki, de talán boldogabbak a civilizált világban élő emberek, mint öt-hatszáz évvel ezelőtt. Másrészt az elvárások is nagyobbak, mert

míg régen egy jobbágnak elég volt, ha a földje művelésével el tudta látni a családját a legszükségesebb élelemmel és ruházattal, egy mai munkás tévére, autóra, saját házra vágyik. Több idő jut viszont a családra, és a gyerekeknek sem kell dolgozniuk, tanulhatnak, művelődhetnek. Sajnos negatívumok is járnak a gépek megjelenésével. Munkanélküliséget gerjesztenek, mert kevés és szakképzett munkaerőre van szükség. Az is gyakran megesik, hogy az ember olyan gépeket épít, amelyek túl merészek, amelyekkel nem tud mit kezdeni. Ilyen volt a Titanic is, amely végül katasztrófához vezetett. De hosszú távon ilyenné válhat a fosszilis energiahordozók elégetése is.

Gyakoriatok az olyan gépek is, amiket bár készen kapunk, de mi dönthetjük el, hogy mire használjuk őket, mi töltjük meg tartalommal a birtoklásukat. Ilyen eszköz például a számítógép, aminek nagyon sok felhasználása van. Életünk szinte elképzelhetetlen nélküle, pedig csak egy pár évtizede jelent meg. Számítógéppel írunk levelet, keresünk információt, tervezünk, rajzolunk, játszunk, filmet nézünk, zenét hallgatunk, és még milliónyi más dolgot űzünk. Az internet megjelenése pedig végtelenre bővítette ezt a skálát. Megismerkedhetünk, beszélgethetünk a világ bármely pontján élő emberekkel, fénysebességgel tudunk meg híreket, információkat. Ugyanakkor ez a nagy szabadság veszélyeket is hordoz magában.. Sokan attól félnek, hogy az emberek elidegenednek egymástól, megszűnnek a valódi emberi kapcsolatok, és virtuális kapcsolatok lépnek a helyükbe. Erről, szerintem, nem lehet egyértelműen kimondani, hogy jó vagy rossz, mert egyrészt érdemes és hasznos minél többfajta embert megismerni, másrészt nagyon fontosak a valóságos térben, fizikai valóságukban létrejövő emberi kapcsolatok.

Az energiatülség az, ami minden gép hátránya. A számítógépre ez többszörösen igaz. Mivel a többi létfontosságú gépet is ezek irányítják, leállásuk esetén az egész civilizált világ megbénulna. Nagyon fontos kérdés a fenntartható fejlődés, mert amíg nem megújuló forrásokból állítjuk elő az energiát, mindig lesz egy határidő, ami után már nem lehet több energiahordozót kitermelni. Ha pedig nincs energia, a gépek leállnak, és mi visszacsúszunk ugyanabba a középkori helyzetbe, ahonnan felküzdöttük magunkat. Bár lehet, hogy előbb maga a természet vág vissza kényelmes és pazarló életmódunk miatt.

Végül a mindennapi gépekről szólnék, amiket már sokszor észre sem veszünk, csak hiányukat érezzük, ha elromlik vagy hiányzik egy. Gondoljunk a nagy gépektől kezdve, mint az autó, a hűtő, az egészen jelentéktelennek látszó gépekig, mint a kávéfőző, a mikro. Igazából nem is értem Ancsel Éva kérését, hogy az ajtók és ablakok maradjanak kézzel nyithatóak, csukhatóak. Ennyi erővel az autók mellőzésére is kérhetett volna, mert milyen világ az, ahol nem lehet lóra pattanni, és bátran ellovagolni a messzeségbe... Ezek a mindennapos gépek megkönnyítik az életünket, és bár biztosan lenne némi nevelő hatása annak, hogy a gyerekek minden nap gyalog menjek iskolába, de lehet találni ennél hasznosabb és nem kevésbé nevelő hatású időtöltést is. Például foglalkozni lehet a specifikus gépek feltűnésével létrejött új művészeti ágakkal. Ide tartoznak olyan elismert művészetek, mint a film vagy a fotóművészet, vagy akár a gépek esztétikai megjelenésével foglalkozó formatervezés.

Másrészt sok mindennapi tevékenységet könnyíteni célzó gép ténylegesen fölösleges. Az már az egyén bölcsességén múlik, hogy meglássa, melyek ezek. . Például nincsen feltétlenül szükség elektromos késre vagy hámozógépre. Lehet, hogy az ilyen gépek használatával az emberek ellustulnak, de közben kitalálnak maguknak újabb elfoglaltságokat, például rendszeresen sportolhatnak, ami korábban nem volt jellemző csak a kiváltságos rétegekre. Azt is a mai emberek szemére szokták vetni, hogy nem is tudják, hogy működik az, amit használnak, ami igaz, de manapság annyi ismeret van, hogy nincs ember, aki mindnek a birtokában lenne.

Valós probléma viszont a gépek és termékeik hatása a környezetre. Hatalmas mennyiségű szemetet halmozunk fel, amelynek nagy része csomagolás, nem is maga a termék.

Egészségünknek sem tesznek jót a tartósítószerekkel teli, előre elkészített ételek. Igaz másrészt, hogy ennek ellenére tovább élünk a szintén sokat fejlődött orvostudománynak és a nagy mennyiségben gyártható gyógyszereknek köszönhetően.

Összegezve elmondhatjuk tehát, hogy a gépek megjelenésével sok, az emberiséget régóta kínzó probléma eltűnt, viszont a helyükben újak jelentek meg. Sok hagyományos értéket elveszítettünk, de sok újat nyertünk. Lehet pesszimistán tekinteni ezekre a változásokra, sőt néha kell is valamiféle visszatartó erő. Azonban én inkább a pozitív oldalait nézném e változásoknak, és reménykedem benne, hogy az átalakulás, amelynek közepette élünk, jó irányba halad. Úgy tekintek az emberiségre, mint aki eddig gyermek volt, és csak most kezd igazán felnőni.

4. F. N.

Középszintű magyar érettségi dolgozata

Összehasonlító elemzés

Vajda János: Húsz év múlva és Juhász Gyula: Anna örök

Feladat: A magyar irodalom két nagy magány-versét olvashatja az alábbiakban. Miként idézi meg Vajda János és Juhász Gyula alkotása a felejtés és emlékezés kettősségét? Miben közös és miben tér el az emlékezés megjelenítése a két műben? Összehasonlító elemzésében mutassa be a hangnemet, a szerkezetet és a képalkotás jellemzőit!

Vajda János és Juhász Gyula a magyar irodalom kiemelkedő alakjai. Vajda a XIX. században alkotott, poétikáját főként az összetett költői képek, szimbólumok jellemzik. Juhász Gyula munkássága a XX. század elejére tehető, a Nyugat munkatársaként a klasszikus modernség egyik legmeghatározóbb személyisége. Költészetére a szimbolizmus, a szecesszió és az impresszionizmus egyaránt jellemző.

Vajda János Húsz év múlva és Juhász Gyula Anna örök című verse témáját tekintve azonos. A két költő felidézi ifjúságát, fiatalkori szerelmét. A visszaemlékezés azonban különböző módon jelenik meg a két költeményben.

Vajda versében a szerelem a költő magányos pillanatában idéződik fel: „De néha csöndes éjszakán/ Elálmodozva, egyedül - / Múlt ifjúság tündér taván / Hattyúi képed fölmerül.” Régi szerelmét egyes szám második személyben szólítja meg, önmagát pedig a „Montblanc csúcsán” elterülő jégtakaróval azonosítja. Pontosabban a szív szimbóluma a jég. Ezt fejezi ki a vers első sorában induló hasonlat:

Mint a Montblanc csúcsán a jég, (...)
Csöndes szívem többé nem ég;
Nem bántja újabb szenvedély.”

A szerelem emlékére szíve újraéled, eltűnik a jég:

És ekkor még szívem kigyúl,
Mint hosszú téli éjjelen
Montblanc örök hava, ha túl
A fölkelő nap megjelen...

Ezek a sorok arra is utalnak, hogy a költő számára a múlt felidézése örömteli, de a jelenben boldogtalan, szíve „fagyos”, magányos és elhagyatott. Erre utal maga a Mont Blanc is, hiszen ez a legmagasabb csúcs az Alpokban. Mindez kiválasztottságot és magányt is jelent, mint például Az üstökös című versben a száguldó égitest önszimbóluma.

A cím arra utal, hogy a költő egy bizonyos időpontból tekint vissza ifjúkori szerelmére, azaz húsz évvel később. Ez némileg ellentmond a vers tartalmának, mert abban megfogalmazódik, hogy a lírai én többször is gondol rá: „De néha csöndes éjszakán...”

A versben két idő jelenik meg: a jelen és a múlt. A jelen a magány, a múlt pedig a szerelem szenvedélyének időszaka. A magány Vajda költészetére jellemzően a kiválasztottságot és az egyediséget hangsúlyozva jelenik meg:

Körültem csillagmiriád
Versenyt kacérkodik, ragyog,
Fejemre szórja sugarát;
Azért még föl nem olvadok.

Ez a kép arra is utal, hogy a lírai én többé már nem képes szerelembe esni.

A költemény gazdag költői képekben. Erre mindjárt az első versszakban megjelenő hasonlat szolgál például („Mint Montblanc csúcsán a jég ... Csöndes szívem többé nem ég...”) A hasonlat összetett költői képpé növekszik, amelyben számos megszemélyesítés („csöndes szívem”, „csillagmiriád kacérkodik”) és más metafora („szívem többé nem ég”, „szívem kigyúl”, „hattyúi képed”), elemi allegória („nem bántja újabb szenvedély”) is található. Az összetett költői kép szimbólumot is magában rejt: a havas, majd a felkelő nap fényében kigyúló Montblanc önszimbólum, míg szerelmét a szerelem taván megjelenő hattyúi kép jelképezi. A képsor hasonlattal zárul: „Mint hosszú téli éjjelen // Montblanc örök hava, ha túl //A fölkelő nap megjelen.

Juhász Gyula versében szintén felidéződik az ifjúság, a régi szerelem. Itt azonban nemcsak a lány arcképe jelenik meg, részletesebben idézi fel vonásait, melyek az idők során elmosódtak emlékezetében:

Az évek jöttek, mentek, elmaradtál
Emlékeimből, lassan, elfakult
Arcképed a szívemben, elmosódott
A vállaidnak íve, elsuhant
A hangod ...

Megjelenik az arc, a hang, a váll, a tekintet. Hasonlóan Vajda verséhez, a szerelem emléke felerősödik, a lírai én nyomatékosítja, hogy nem felejtette el azt a régi érzést:

Ne hidd, szívem, hogy ez hiába volt,
És hogy egészen elmúlt, ó, ne hidd!

A vers címe - Anna örök – egy állandó, időtlen állapotra utal, melyet a vers tartalma is kifejez. Nem egy időpontból tekint vissza a múltra, mint Vajda. Anna emléke végigkíséri egész élete során. Ezt mutatja a három igeidő: a jelen, a múlt és a jövő egyaránt megjelenik a versben. Ezzel szemben Vajdánál hiányzik a jövőre utalás. Juhász versében a múlt a feledés folyamatán keresztül mutatkozik meg: „Az évek jöttek, mentek, elmaradtál //Emlékeimből...” A jelen ellentétben áll a múlttal, erre utal a „ma már” szókapcsolat ismétlése:

Ma már nyugodtan ejtem neved ki,

Ma már nem reszketek tekintetedre,
Ma már tudom, hogy egy voltál a sokból...

Ebből következtethetünk, hogy 'akkor', tehát a múltban ez még nem volt igaz. A jelen állapotát végigkíséri szerelme emléke:

Mert benne élsz te minden félrecsúszott
Nyakkendőmben és elvétett szavamban
És minden eltévesztett köszönésben
És minden összetépett levelemben
És egész elhibázott életemben

Megfigyelhetjük, hogy Anna jelenlétét az élet előbb apró, de kínos botlásaihoz, majd egész élete félresiklásához köti. Önmagát – Vajdával ellentétben nem mitizálja, inkább leminősíti, a való életben botladozónak mutatja. E botladozás, félresiklás jelképe Anna, az ifjúkori, nem múltó reménytelen szerelem.

Az örökkévalóság motívuma a jövőre utalásban teljesedik ki. Az utolsó sorban ismét megjelenik az 'örökké' kifejezés, csakúgy, mint a címben, és ezzel a költő keretbe foglalja a verset.

A költemény lezárása különbözik Vajda versének befejezésétől. Vajdánál is megjelenik az 'örök' szó, de nála ez a hó állandóságára utal. Juhász versében az utolsó sor imádságszerű: „Élsz és uralkodol örökkön, Amen.” Nemcsak a sort lezáró „Amen” teszi imádsághoz hasonlóvá, erre utal az archaizáló szóhasználat is: „uralkodol” uralkodsz helyett, „örökkön” örökké helyett.

Juhász verse kevésbé gazdag költői képekben. Egy-egy metafora jelenik csak meg (pl.: az élet erdeje), sokkal jellemzőbbek az alakzatok, retorikai elemek (felsorolás, ismétlés, fokozás és különösen az áthajlás). Az Anna iránt érzett ifjúkori reménytelen szerelem azonban a lírai én elhibázott életének jelképévé nő.

Mindkét versben nyomon követhetjük a felejtés és az emlékezés kettősségét. Az emlékek elhalványulnak, de a régi szerelem emléke időnként újra felelevenedik. Mindketten szomorú, melankolikus hangulatban idézik fel ifjúkoruk meghatározó szerelmét és magányos jelenüket. Mindkét vers az élet egy állandó, örök motívumát jeleníti meg: a szerelmet, valamint annak elhalványulását és néha mégis újraéledő érzését, melyet hosszú idő távlatából is képes az ember felidézni.

5.

Z. N.

Középszintű magyar érettségi dolgozata

Egy mű értelmezése

Márai Sándor: Halotti beszéd

Feladat:

Értelmezze Márai Sándornak az emigráns létet megjelenítő művét! Mi a szerepe a költeményben a magyar nyelvre és kultúrára való utalásoknak? Kifejtésében térjen ki a lírai én beszédmódjára, a vers szerkezetét meghatározó, a vers szerkezetét meghatározó ellentétek, időszembesítések szerepére!

Márai Sándor 1900-ban született és 1989-ben halt meg. A második világháború után emigrációba kényszerült, 1948-ban hagyta el végleg az országot. Élt Olaszországban és az Egyesült Államokban is. Író, költő, esszéista. Talán leghíresebb műve A gyertyák csonkig égnek. Egyik legismertebb verse a Halotti beszéd.

A vers két évvel az emigrációba kényszerülése után Posillipóban, Olaszországban született. A cím és a keret (az első és az utolsó két sor) egyik legkorábbi nyelvemlékünkre, a Halotti beszédre utal. („Látjátok feleim szem’tekkal, mik vagyunk. // Por és hamu vagyunk.”) A keretben a beszéd eleje jelenik meg mai helyesírás és kiejtés szerint mintegy tételmondatként, amit aztán példákkal bizonyít a költő, majd a végén nyomatékosításként újra megismétel.

A költemény az emigrációról szól, az otthontalanságról és a megfosztottságról. Távol a hazájától az ember eltávolodik kultúrájától, anyanyelvétől, felveszi a helyi szokásokat, és lassacskán beleolvad új környezetébe. Elvesznek az emlékei („Össze tudod még rakni a Margit-szigetet? ...”), a magyar nyelv egyedisége és szépségei („lehull nevedről az ékezet”). Márai utal Kosztolányira is, aki megnevezte a tíz legszebb magyar szót, köztük a „pillagót”, „gyöngyöt” és a „szívet”. Megidézi Aranyt, Babitsot, Krúdyt, Adyt, akik mind a magyar nyelv mesterei és a magyar költészet nagyjai voltak („A gyereknek ’Toldi’-t olvasod ...A tyrrheni tenger zúgni kezd s hallod Babits szavát, // Krúdy hárfája zengi át az ausztrál éjszakát.”). De nemcsak költők, hanem zeneszerzők, festők is megjelennek a költeményben, és szinte mitikus magasságokba emelkednek a hazájától távol élő számára, míg új honfitársainak e nevek semmitmondóan egyforma idegen nevek („...Ki volt neki Ady? ... Arany szava?...Rippli színe? Bartók vad szelleme?”).

Több ezer kilométerre távol a testvéreinknek sem hiányzunk, mindenki elfeledett, és a magány hirtelen és kegyetlenül zuhan ránk. Szembeállításként szolgál tehát ez a sok utalás nyelvünkre és kultúránkra: a haza és a „kényszerhaza” ellentétének kiemelésére.

A lírai én ennek megfelelően kiábrándult, iróniával, kis cinizmussal realista („ ’Az nem lehet, hogy annyi szív...’ Maradj nyugodt. Lehet...”). Sok rövid kijelentő mondatot használ Márai, amikor azt cáfolja, amit lehetetlennek képzeltünk, és most mégis lehetségesnek bizonyul. Az utalás a Szózat nem idézett szavaira vonatkozik (az nem lehet, hogy hiábavaló minden

erőfeszítés). Egy olyan világban él, ahol csak egy a sok közül, ahol szinte csak adminisztratív értéke van, ahol csak egy adat. A hazájában pedig üldözött, nem lehet szabad, ily módon teljesen otthontalan („Túrd, hogy már nem vagy ember ’ott’, csak osztályidegen, // túrd, hogy már nem vagy ember ’itt’, csak szám egy képleten”). Alkalmazkodnia kell egy új helyzethez, új országhoz, ami sokszor felületes és üres („keep smiling”). Éles ellentétek vannak a két kultúra között. Ütközik a klasszikus és a modern, a magyar és az idegen országbeli, amerikai („A gyerekeknek ’Toldi’-t olvasol, és azt feleli: ’oké’”) vagy mexikói („A pap már spanyolul morogja koporsónk felett: ’A halál gyötrelmei körülvettek engemet!’...”). Nagyhatalmak között kis nép, kis ország a mienk. Eltűnik, mint az asztékok, akiket szintén elnyelt az olvasztótégely kultúrájukkal, mindenükkel együtt. És ránk sem fog emlékezni senki. Alig akad, aki eltemessen. Jeltelen sírokba temetik a hontalanokat („Minden katorga jeltelen, halottért sírni kár” „Már sarjad a vadkaktusz is, mely elfedi neved a mexikói fejfán, hogy ne is keressenek.”).

A vers hangulatának megteremtésében és a jelentés erősítésében fontos szerepük van a hangulatfestő szavaknak és a hangszimbolikának: „Dirib-darab”, „avitt”, „kacat”, „szunnyadó”, „nyűgös”, „még hallod a hörgő panaszt.” Az angol szavak beemelése a szövegbe kiemeli a szembenállást a hazai és az idegen között („Ne mukkanj, amikor a boss megszámolja fogad”). A vers végén pedig visszafordulunk a legelső megállapításhoz, a Halotti beszéd szavaihoz: „Por és hamu vagyunk”. Pár apró emléken kívül mindent elveszítünk, ha kényszerűen szakadunk el otthonról. A számunkra fontos dolgok és sokat jelentő emberek eltörpülnek, a nyelvünket elveszítjük, és lassan mi is hasonulunk környezetünkhöz. Rágógumi a szájban és keep smiling.

6.

T. A.

Középszintű magyar érettségi dolgozata

Egy mű értelmezése

Feladat: Petelei István novellája a szereplőkben lezajló lelki történéseket jeleníti meg. Értelmezze a kibontakozó lélektani folyamatokat, valamint mutassa be azokat az eljárásokat, amelyek a feszültség fokozását szolgálják!

Petelei István: *A könyörülő asszony*

Petelei István a XIX. század végének és a XX. század elejének egyik jelentős írója. Életművében a novellák dominálnak. Ismert novellái közül való *A könyörülő asszony*, melyet 1897-ben írt. A novellában megfigyelhető a lélektani folyamatok fokozatos kibontakozása, illetve jellemző a feszültségkeltés és a fokozás.

A könyörülő asszony főszereplője a vénkisasszony Kati, aki meghívja magához nincstelen, megözvegyült barátnéját, Pepit. Kati a történet kezdetétől fogva kedves szavakba burkolva szidja és megalázza Pepit, hangsúlyozva, hogy barátnéja szegény és élhetetlen. Pepi hamar rokonszenvet és együttérzést kelt a falu lakóiban, több segítője is akad (például söpörni, korsót vinni). Később Kati megbetegszik, és Pepi kénytelen a boltot vezetni, miközben a vénkisasszony az ágyából dirigál. Az idő múlásával Kati egyre betegebb lesz, majd lázalmában (akarata ellenére) lehull a lepel valódi énjéről. Pepi viszont tovább szolgálja a vénlányt alázattal.

A mű címe, *A könyörülő asszony*, kétféleképpen is értelmezhető. Első jelentésében Kati megkönyörül Pepin, magához fogadja a szegény, megözvegyült asszonyt. Ebben a jelentésében a cím ironikus, hiszen a vénlánynak csak arra kell Pepi, hogy valakinél feljebbvalónak érezhesse magát. Állandóan megszegyeníti „barátnéját”, amely ellentétben áll a „könyörület”szóban rejlő segítségnyújtással. A cím második jelentését a szerepek felcserélésével kapjuk: tulajdonképpen Pepi könyörül meg Katán, hiszen alázatosan tűri megalázó megjegyzéseit a megkeseredett vénlánynak, pedig könnyűszerrel nevetségessé tehetné, ha visszaszólna, védené magát. A mű végén pedig hűségesen ápolja Katát, annak ellenére, hogy az lázalmában őszintén vall Pepi iránti utálatáról, sértettségéről, bosszúvágyáról.

A novellának három szereplője van. A két főszereplő közül Kata jelleme a kidolgozottabb. A megkeseredett és gonosz vénkisasszony a boltjában várja Pepi érkezését a városból, akit megérkezésétől kezdve bántó megjegyzésekkel illet, „kényes asszonynak” nevezi, hangsúlyozza, hogy úri sorból csúszott le. „Nem valami sokat hoztál” – jegyzi meg lekicsinylően. Az elbeszélő leírásából tudjuk, hogy mindezt „fanyar mosollyal” teszi. Barátnőjét szájalmasnak szeretné beállítani mások előtt („a piszkos Koronka lánya”, „megvénült szegény”), ennek ellenére a szeretet látszatát szeretné mindenkiben kelteni („mindig szerettelek, kedvesem”, „én bizom benned”). Ez a kettősség paradox helyzetet teremt, amely hozzájárul a feszültség fokozásához. A fokozást szolgálja a késleltetés is. Az eddigiekből is sejthetjük, hogy Kata utálja Pepit, de ez nincs kimondva a novella szövegében, csak a kétszínűséget érzékeljük Kata a viselkedésével, az elbeszélő megjegyzéseivel erősítik

meg benyomásainkat: „Ő (Kata) mindig alól volt. Az élet nyomta. Ő kesernyés, csúf volt.”, csúfszájú volt, sovány, nem volt kedves senkivel, és „nem könyörült senkin.” Itt felmerül az olvasóban a jogos kérdés: hogy történt mégis, hogy Pepit befogadta? Természetesen ez is a kétszínűség és álság része. Később megosztja velünk az elbeszélő, hogy Kata azért fogadta be az asszonyt, hogy érezhesse és éreztethesse, hogy ő erősebb valakinél. Utalást tesz továbbá Pepi régi nagy lakodalmára, az urára – melyből érezhetjük a féltékenységet, és amely csak erősödött az évek folyamán. Mikor Pepin segítenek a falubeliek és Pintyi, a suhanc a korsóját cipeli, majd virágot hoz neki, Kata a régi levetett ruháit adja rá, hogy úriasságának még az emlékét is eltemesse, és még kétségbeesettebben szidalmazza. Ez a fokozás a mű egészére jellemző. Csúcspontja pedig Kata vallomása, amelyet betegsége idején lázálmában mond. Ekkor derül ki (bevallja), hogy abba a férfibe volt szerelmes, aki Pepit elvette, hogy a férfi korábban neki udvarolt. A lakodalom képe pedig egész életében kísértette. Még lázálmában is tagadni próbálja, hogy irigy és féltékeny, azt szeretné elhíttetni, hogy mindent jóságból tett. Amikor eszmélete visszatér, ismét álságos kedvességbe burkolózik, és folytatja kétszínű viselkedését.

Pepi Kata ellentéte. Csöndes, szomorú, alázatos és hálás. Amikor először jelenik meg a műben „kis aszott asszonyként” olvashatunk róla. A falu lakosaiban részvétet kelt, kedvesek vele az emberek, segítik, amikor csak tudják. Keveset tudunk a személyiségéről, inkább a múltjáról esik szó: megtudjuk, hogy szegény lány volt, akit egy úr vett el. A férje halála után viszont egyedül maradt, szegényen. Ekkor fogadta be régi barátnője. Pepi túri Kata megalázásait, csak a mű végén sírja el magát, jönnek a felszínre érzései. Ennek ellenére türelmesen ápolja tovább Katit, lehajtott fejjel, észrevétlenül hullanak a könnyei.

A novella harmadik – és egyben utolsó szereplője Pintyi, a suhanc. E kedves fiú segít Pepinek korsót vinni, pünkösdkor pedig virágot visz neki. A motivációt, hogy mindezt csak Kata bosszantására tette-e, homály fedi. Minden esetre a jötevő szerepe rá is ráillik, akárcsak a két főszereplőre.

A műben az elbeszélő külső szemlélőként meséli el a történetet. Nem mindentudó, legalábbis nem mond el mindent az olvasóknak. Nem magyaráz, nem reflektál, nem mondja meg, miért tűr Pepi alázatosan. Azért, mert ilyen a természete, vagy azért, mert büntudatot érez amiatt, hogy elszerette barátnője udvarlóját annakidején. Az elbeszélői szöveg nagy részét Kata gondolatainak szabad függő beszédben való tolmácsolása teszi ki. Pepi gondolatait semmilyen formában nem ismerteti. Ez is a kihagyás, a késleltetés és a fokozás eszközeivé válik. Nyelve hétköznapi, mintha a falu lakosainak egyike lenne ő is.

A novellában a fokozást több tényező alakítja. Ezeknek a szerepük a feszültségkeltés, mely a mű egészét áthatja. Egyfelől a folytonos igazságtalanságok Kata részéről, másfelől a reflexió hiánya, valamint Pepi hallgatása (miért nem válaszol, miért nem védi meg magát?) okoz feszültséget az olvasóban. A feszültségkeltés eszköze Kata viselkedésének ellentmondásai és ezek lelepleződése. A folyton ismételt „barátné” szó állandóan ellentétbe kerül Kata viselkedésével. Az elbeszélő elmondja, hogy „utálta a vénkisasszony a gyerekeket”. Ezek után Kata állítása visszatetszést kelt az olvasóban: „Erősen szeretem a gyerekeket”. Hasonlóan lelepleződik Kata állítása Pepiről: „én mindig szerettelek”, amikor lázálmában ezt kiáltja: „Pedig utállak...” A feszültséget Kata összetett személyisége és kétszínű megnyilvánulásai fokozzák, amely rányomja bélyegét a mű hangulatára.

A novella nyelve a hétköznapi beszédhez közeli, könnyen érthető, és egyben hiteles. Az időszerkezet lineáris, annak ellenére, hogy a főszereplők jelenbeli viselkedésének kulcsa a múltban rejlik. A történet Pepi érkezésével kezdődik és a következő nyáron fejeződik be Kata megbetegedésével és feltételezhető halálával. A történet alapvetően egy helyen játszódik, Kata házában, ahol a bolt is található, egy séta kivételével, amikor Pepi vízért megy a Maroshoz.

Petelei novellája összességében tehát egy jól szerkesztett, paradoxonokkal és kiváló jellemrajzokkal jellemezhető mű. A történetben egyszerre van jelen a feszültség, indulatok, elfojtott érzések, továbbá a kibontakozó lélektani folyamatok egyedisége.

7.

M. B.

Középszintű magyar érettségi dolgozata

Egy mű értelmezése

Feladat: Petelei István novellája a szereplőkben lezajló lelki történéseket jeleníti meg. Értelmezze a kibontakozó lélektani folyamatokat, valamint mutassa be azokat az eljárásokat, amelyek a feszültség fokozását szolgálják!

Petelei István: *A könyörülő asszony*

Petelei István nem tartozik a magyar irodalom legkiemelkedőbb alakjai közé. Kevésbé neves novellista, mint például kortársa, Mikszáth Kálmán. Mindketten a klasszikus modernség korszakában alkottak. Mikszáth a kilencvenes években (mikor Petelei *A könyörülő asszonyt* írta) adta ki a *Beszterce ostromát*, a *Szent Péter esernyőjét* és a *Gavallérokat*. Ezek a művek az anekdotikus próza alkotásai közé tartoznak, s a dzsenti témába tartoznak. Mikszáthnak azonban az 1880-as években komponált két novelláskötete (már a műfajt tekintve is) közelebb áll Petelei alkotásához. A *jó palócok* és a *Tót atyafiak*, mely utóbbi négy részből áll, s a magányos pásztorok életét helyezi középpontjába, stílusában, hangulatában és a szereplők származását tekintve hasonló világot jelenít meg, mint a *könyörülő asszony*. Különösen a feszültségkeltésben és a lélektani folyamatok ábrázolásában mester ez a két szerző.

Petelei novellája két idősödő nőről és kettejük kapcsolatáról szól. Pepi ura halála után visszaköltözik abba a faluba, ahol lánykorát töltötte. Régi barátnője, Kati fogadja be magához, cserébe segítenie kell a bolt körül, melyet Kati vezet. A vénlány próbál kedvesen bánni a szerencsétlen özvegyasszonnyal, ám egyre több szúrós megjegyzést illeszt mondandójába. Főként kényességéért, előkelőbb ruhái miatt kritizálja Pepit. Ő pedig alig beszél, próbál láthatatlanná válni, szerény, csöndes, alázatos. A szomszédok egyre több kedvességgel, figyelmességgel árasztják el a vendéget. Ilyenkor azonban Kati rettentően megorrol. Zavarja, hogy Pepi még elesetten is több rokonszenvvel találkozik, mint ő egész életében. Pepi megérkezése után fél évvel Kati „nehéz betegségbe esik”, de a boltot nem zárja be. Az özvegynek kell ellátnia őt is, meg az üzletet is, de nem panaszkodik. Az olvasó csak ekkor tudja meg Kati monológjából, hogy Pepi férje azért hagyta el a vénlányt évtizedekkel ezelőtt, hogy barátnőjét, Pepit elvehesse. A beteg nő azt állítja, hogy bár nem volt irigy, utálja a barátnőjét. Lázálmában a lakodalmuk emléke kínozza. Pepi az ágyánál ül és sír.

Különös a novella címe, ugyanis véleményem szerint minkét nőre ráillik. Kati akkor könyörül meg Pepin, mikor a nincstelenné vált asszonyt befogadja, Pepi pedig akkor nevezhető könyörülőnek, mikor a rossz bánásmód és a sok bántó szó ellenére ápolja beteg barátnőjét.

Mint már említettem, Kati nem tud kedves lenni állítólag szeretett barátnőjével. Álszent vele. Szóvá teszi már az első napon, a megérkezés perceiben, hogy Pepi semmi vagyont nem hozott, de aztán hozzá teszi: „Nem is vártam. Én nem a vagyon miatt hívtalak hozzám, tudtam, hogy nincs is semmi.” Folyamatosan saját nagylelkűségét hangoztatja. Az özvegyet azzal alázza meg, hogy percenként emlékezteti arra, hogy vége az urizálásnak, amihez férjes asszonyként hozzászokhatott hivatalnok ura mellett. Itt nincs szükség úri ruhákra, itt nincs szobalány, aki bekísérje a házba, nincs első szoba, csak egy szoba van és a bolt. A vénlány

irigysége, könyörtelensége, az hogy nem könyörült soha senkin, valószínűleg abból fakadt, hogy nem volt családja, szerettei, neki magának kellett megkeresnie a kenyerét. Sejthető, hogy emiatt utálja a gyerekeket is. Így hát „utálatos nyájassággal simogatta” Pepit, „kéjelgett a pártfogásban.” Jól érezte magát a tudattól, hogy valakinél erősebb.

A jövevény alázatos teremtés. Az egész történet folyamán egyszer szólal meg, akkor is csak egy mondat erejéig. Kati hamar elárulja az olvasónak, hogy Pepi férje meghalt, ezért lett nincstelen az asszony. Régen úri sorban éltek, hiszen a férfi jó fizetést kapott, ám mivel az özvegyasszony élheterlen, Kati segítségére szorul.

Folyamatosan érezni lehet a feszültséget olvasás közben, ahogy a vénlány egyre bántóbb, az özvegy egyre szerényebb és alázatosabb. Sejtteni lehet, hogy valami titok, egy múltbeli, ki nem mondott történés irányítja a két nőt, de egészen az utolsó sorokig nem derül fény semmire. Kati úgy tesz, mintha nem is ismerte volna Pepi férjét. Aztán a betegágyán lázálomban már nem tudja magában tartani azt, ami ennyi éven át bántotta, nyomasztotta. Az olvasó számára is fény derül rá, hogy a halott férfi évekkkel ezelőtt Pepi miatt hagyta el Katát. Az eddig kevésbé szimpatikus szereplőt az olvasó hirtelen más megvilágításban kezdi szemlélni. Ez a sérelem volt tetteinek, szavainak mozgatórugója. Egy elkeseredett, ennyi éven át felejteni nem tudó nő keservesen próbál egy kis gonoszsággal fájdalmat okozni volt vetélytársának, amely csak töredéke annak a fájdalomnak, amit ő élt át, és amely most is kínozza még. Az özvegy csak meghunyászkodással, csöndességgel, fejét lehajtva reagál a bántásokra, hiszen pontosan tudja, hogy a szerencsétlen vénlánynak van igazsága. Ezért fakad sírva, amikor a beteg ágyának fejénél ül, s hallgatja Kata szavait. A nagybeteg fél, hogy lázálmban esetleg olyat mondott, amit nem kellett volna, ezért kéri Pepit, ne hallgasson rá ilyenkor. Lehet, hogy már a halálán van, de nem akarja leleplezni titkát.

A leginkább feszültségkeltő eszköz a műben az, hogy csak a novella végén ismerjük meg a két asszony viselkedésének okát. Ekkor derül fény a múltra. Fontos az is, hogy Pepi alig szólal meg a mű folyamán. Kati megbetegedésekor már türelmetlenül várja az olvasó, hogy megtudja végre, amit csak az elbeszélő és a szereplők tudnak, de nem mondanak ki. A késleltetés és a feszültségkeltés eszköze az is, hogy az elbeszélő szabad függő beszéd formájában csak Kati szavait és gondolatait közli, de azt is csak a titok felfedése nélkül. Az elbeszélő nem magyaráz, nem reflektál, alig „avatkozik bele” a történet menetébe. A novella tér- és időszerkezete lineáris. Az események egy faluban, Kata házában és boltjában zajlanak Pepi érkezésétől a következő nyárig, néhány visszautalással a múltra. (A csúcspont is múltbeli esemény: amikor fény derül a kettőjük közötti feszültség okára).

Nekem nagyon tetszik ez a novella, mert Petelei érzékletesen ábrázolja a két könyörülő asszony viselkedését, magatartását, lelki vívódását, és hatásosan használja a feszültségkeltés eszközeit is. Ez a mű nem marad el Mikszáth néhány novellájától, nagy művészi értékkel bír.